

Taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä

Työryhmän loppuraportti

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:4

Taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyvistä sopimus- ja korvaus- käytännöistä

Työryhmän loppuraportti

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:4

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet
Kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto / Kultur- och konstpolitiska avdelningen
PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

www.minedu.fi/julkaisut

Taitto / Ombrytning: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Erja Kankala

ISBN 978-952-263-389-7 (PDF)

ISSN 1799-0335 (verkkojulkaisu)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja/
Undervisnings- och kulturministeriets 2016:4

KUVAILULEHTI

Julkaisija Osasto	Opetus- ja kulttuuriministeriö Kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto			Julkaisu-aika 18.2.2016
Tekijä(t)				
Julkaisun nimi	Taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä; Työryhmän loppuraportti			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016/4			
Julkaisun teema	kulttuuri			
Julkaisun osat/ kieliversiot	raportti ja liitteet			
Tiivistelmä	<p>Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti työryhmän selvittämään taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyviä sopimus- ja korvauskäytäntöjä. Työryhmän tehtävänä oli selvittää nykyiset taiteilijoiden ja näyttelyjärjestäjien väliset sopimus- ja korvauskäytännöt sekä näyttelyiden kustannusten jakautuminen osapuolten kesken, laatia vaihtoehtoiset tavat kehittää käytäntöjä ja arvioida vaihtoehtoisten kehittämistapojen vaikutuksia.</p> <p>Työryhmä keskittyi työskentelyssään tarkastelemaan niitä taidenäyttelyitä, joita järjestetään museoissa tai taidegallerioissa tai joiden järjestämistä tuetaan muutoin valtion rahoituksen kautta. Työryhmä kuuli työssään alan asiantuntijoita sekä sai käyttöönsä taidealan toimijoiden tekemiä selvityksiä. Työryhmä selvitti myös pohjoismaisia käytäntöjä, niiden kehityssuuntia ja vaikutuksia. Työryhmä selvitti näyttelyiden järjestämisen taloudellisia reunaehdoja, koska niillä on olennainen vaikutus näyttelyistä suoritettavien korvausten määrään ja laatuun.</p> <p>Selvityksistä ilmeni, että Suomessa on jo olemassa hyviä sopimus- ja korvauskäytäntöjä Kansallisgallerian ja suurimpien muiden näyttelyjärjestäjien osalta. Selvityksessä esitellään näitä käytäntöjä ja pyritään saattamaan ne laajempaan tietoisuuteen.</p> <p>Työryhmän laatimat kehittämissuositukset liittyvät museoiden sopimus- ja korvauskäytäntöihin, järjestöille ja muille organisaatioille myönnettäviin valtionavustuksiin, taiteilijoille myönnettäviin valtionavustuksiin, välittäjäportaan tukemiseen ja galleriatuomintaan, taiteen myynnin lisäämiseen ja tiedotukseen sekä taiteilijoiden tunnettuuden lisäämiseen. Kehittämissuositusten yhteydessä on arvioitu niiden vaikutuksia. Kehittämissuosituksia laadittaessa on pyritty ottamaan huomioon valtiontalouden haastava tilanne.</p> <p>Työryhmä laati työnsä ohessa myös suositukset asioista, joista osapuolten, eli näyttelyjärjestäjien, taiteilijoiden ja teosten oikeudenhaltijoiden, tulisi sopia näyttelyitä järjestettäessä ja niihin osallistuttaessa. Suositukset ovat liitteenä. Lisäksi liitteenä on artikkeli visuaalisen alan taiteilijoiden tulonmuodostuksesta.</p>			
Asiasanat	taidenäyttelyt, palkkiot, korvaukset			
	ISBN (nid.) -	ISSN (painettu) -	ISBN (PDF) 978-952-263-389-7	ISSN (verkkójulkaisu) 1799-0335
	Sivumäärä 69	Kieli suomi	URN -	
Julkaisun myynti/jakelu	www.minedu.fi/julkaisut			
Julkaisun kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö			

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Avdelningen	Undervisnings- och kulturministeriet Kultur- och konstpolitiska avdelningen		Utgivningsdatum 18.2.2016
Författare			
Publikationens namn	Avtals- och ersättningspraxis som ansluter sig till konstutställningar; Arbetsgruppens slutrapport		
Seriens namn och nummer	Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2016/4		
Publikationens tema	Kultur		
Publikationens delar/ språkversioner			
Referat	<p>Undervisnings- och kulturministeriet tillsatte en arbetsgrupp för att kartlägga avtals- och ersättningspraxis i anslutning till arrangemangen kring konstutställningar. Arbetsgruppens uppgift var att ta ställning till nuvarande avtals- och ersättningspraxis mellan konstnärerna och utställningsarrangörerna. Vidare omfattade mandatet fördelningen av kostnaderna mellan parterna, alternativa sätt att utveckla praxisen och en utvärdering av effekterna av alternativa utvecklingsinriktningar.</p> <p>I sitt arbete koncentrerade sig arbetsgruppen på sådana konstutställningar som ordnas i museer eller konstgallerier eller som för sina arrangemang erhåller statlig finansiering. Arbetsgruppen anlidade sakkunniga och bekantade sig med utredningar som aktörerna på konstfältet har gjort. Arbetsgruppen kartlade också praxis i Norden, hur den har utvecklats samt dess verkningar. Arbetsgruppen fokuserade på de ekonomiska specialvillkoren för att ordna utställningar. De här specialvillkoren inverkar väsentligt på beloppet och arten av de ersättningar som man betalar för utställningar.</p> <p>Utredningen gav vid handen att det i Finland redan för Nationalgalleriets och de största utställningsarrangörernas del finns god, existerande avtals- och ersättningspraxis. Utredningen presenterar den här praxisen och strävan är att sprida information om den.</p> <p>Arbetsgruppens utvecklingsförslag ansluter sig till museernas avtals- och ersättningsarrangemang, statsbidragen till organisationer och övriga sammanslutningar, statsbidrag till konstnärerna, stöd till förmedlarna och galleriverksamheten, ökningen av konstförsäljningen och informationen samt ökade insikter bland allmänheten gällande konsten. När utvecklingsförslagen har gjorts upp har man beaktat statsekonomins utmanande situation. Man har också fokuserat på utvecklingsförslagets konsekvenser.</p> <p>I samband med sitt arbete gjorde arbetsgruppen upp rekommendationer om ärenden gällande vilka de deltagande parterna, dvs. utställningsarrangörerna, konstnärerna och verkens rättsinnehavare, borde avtala om när utställningar ordnas och när deltagande i dem är aktuellt. Rekommendationerna finns i bilagan. Därtill finns som bilaga en artikel om vad inkomsterna för konstnärer inom den visuella branschen består av.</p>		
Nyckelord	konstutställningar, arvoden, ersättningar		
	ISBN (tryckt) -	ISSN (tryckt) -	ISBN (webbpublication) 978-952-263-389-7
	Sidoantal 69	Språk finska	ISSN (webbpublication) 1799-0335
		URN -	
Finansiering/förläggare	www.minedu.fi/publikationer		
Beställningar/ distribution	Undervisnings- och kulturministeriet		

DESCRIPTION

Published by Osasto	Ministry of the Education and Culture Department for Cultural and Art Policy		Date of publication 18.2.2016	
Authors				
Title of publication	Practices regarding the agreement and remuneration practices of organising art exhibitions; The committee's final report			
Series and publication number	Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2016/4			
Theme of publica- tion	Culture			
Publication parts/ Language versions				
Abstract	<p>The Ministry of Education and Culture set up a committee to investigate the agreement and remuneration practices relating to organising art exhibitions. The purpose of the committee was to investigate the current agreement and remuneration practices between artists and the organisers of exhibitions, as well as the division of the cost of the exhibitions between the parties; to draft alternative ways to develop those practices; and to assess the effects of the alternative development methods.</p> <p>In its work, the committee concentrated on analysing the art exhibitions which are organised in museums or art galleries, or which are otherwise supported through state funding. The committee interviewed experts from the field and had access to reports written by actors in the field of art. The committee also investigated Nordic practices, their direction of development and effects. The committee investigated the financial preconditions of organising exhibitions, as they seem to have a profound effect on the quality and quantity of the remunerations that are distributed.</p> <p>The report indicated that good agreement and remuneration practices already exist in Finland, when it comes to the National Gallery and other major exhibition organisers. The report presents these practices and attempts to make them more widely known.</p> <p>The development proposals drawn up by the committee have to do with the agreement and remuneration practices of museums, state grants given to societies and other organisations, state grants given to artists, the support given to intermediaries and gallery activity, increasing the sales of art and communication about this, and the increased conspicuousness of artists. When writing the development proposals, the committee made an effort to take into account the challenging situation faced by the public economy. The development proposals were accompanied by an analysis of their effects.</p> <p>In addition to its work, the committee also drafted recommendations on the issues which the parties, i.e. the exhibition organisers, artists and the copyright owners of the works, should agree upon when organising exhibitions and participating in them. The recommendations are attached. The attachments also include an article on the income formation of artists in the field of visual art.</p>			
Keywords	art exhibitions, compensation, remunerations			
	ISBN (print) -	ISSN (print) -	ISBN (electronic version) 978-952-263-389-7	ISSN (electronic version) 1799-0335
	Sivuja 69	Kieli Finnish	URN -	
Sale/Distribution of publications	www.minedu.fi/publications			
Funded/Published by	Ministry of Education and Culture			

Sisältö

1 Työryhmän toimeksianto	7
2 Asian taustaa	8
2.1 Valtion rahoituksesta	8
2.2 Lainsäädännöstä	9
2.3 Raportissa käytetyistä käsitteistä	10
2.4 Kuvasto ry	11
3 Näyttelyn järjestämiseen liittyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä	
Pohjoismaissa	12
3.1 Ruotsi	12
3.1.1 Yleistä MU-sopimuksesta	12
3.1.2 Aiemmat sopimuskäytännöt	14
3.1.3 Sopimusmallin rahoitus	15
3.1.4 MU-sopimuksen noudattaminen	15
3.1.5 MU-sopimusta kohtaan esitetty kritiikki	16
3.2 Norja	16
3.3 Tanska	17
3.4 Yleistä kehityssuunnista	18
3.5 Näyttelypalkkiosopimuksen pilotoinnista Suomessa	19
3.5.1 Ornamon pilotti	19
3.5.2 Suomen Taiteilijaseuran pilotti	21
4 Museoalasta ja sen sopimus- ja korvauskäytännöistä	23
4.1 Yleistä museoalasta ja kehityssuuntia	23
4.2 Museoiden sopimus- ja korvauskäytännöt Suomen museoliiton selvityksen mukaan	26
4.3 Kansallisgallerian sopimus- ja korvauskäytännöt	28
4.4 Taiteilijoiden kokemuksia museonäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytännöistä	30
5 Taidegallerioista ja niiden sopimus- ja korvauskäytännöistä	32
5.1 Yleistä taidegalleriatoiminnasta	32
5.2 Gallerioiden sopimus- ja korvauskäytännöt Galleristit ry:n selvityksen mukaan	33
5.3 Taiteilijoiden kokemuksia gallerioiden sopimus- ja korvauskäytännöistä Suomessa	34
5.4 Galleriatoiminnan kehittämisestä Suomessa	35
6 Taiteen edistämiskeskuksen tuki kuvataiteen näyttelytoimintaan	37
7 Visuaalisen alan taiteilijoiden tulonmuodostuksesta	42
8 Kehittämisehdotuksia ja toimenpide-esityksiä	44
Liitteet	48
Liite 1. Näyttelypalkkioita selvittäneen työryhmän suositukset museoille ja muille näyttelyn järjestäjille sekä taiteilijoille huomioonotettavaksi näyttelyihin liittyvistä asioista sovittaessa	48
Liite 2. Rensujeff, Kaija (2015): Kuvataiteilijoiden, kuvataiteen monialaisten, valokuvataiteilijoiden ja mediataiteilijoiden tulotaso ja tulonmuodostus 2000-luvulla.	51
Liite 3. Selvitysten kyselylomakkeet	57

1 Työryhmän toimeksianto

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti työryhmän 17.3.2015 selvittämään taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyviä sopimus- ja korvauskäytäntöjä. Suomessa on olemassa erilaisia käytäntöjä näyttelyjärjestäjän ja näyttelyyn osallistuvan taiteilijan välisistä sopimuksista ja korvauksista. Erilaisista käytännöistä sekä kustannusten jakautumisesta näyttelyjärjestäjän ja taiteilijan välillä puuttui kattavaa tietoa.

Ruotsissa näyttelytoimintaan liittyviä käytäntöjä on selkiytetty solmimalla vuonna 2009 Ruotsin valtion ja taiteilijajärjestöjen välillä MU-puitesopimus, joka määrittää sopimus- ja korvauskäytäntöjä valtiollisten toimijoiden järjestämisessä näyttelyissä. Sopimusta voidaan soveltaa myös valtionavustusta saavien tai kunnallisella tai yksityisellä rahoituksella toimivien organisaatioiden näyttelytoiminnassa. Työryhmän tehtävänä oli selvittää nykyiset taiteilijoiden ja näyttelyjärjestäjien väliset sopimus- ja korvauskäytännöt sekä näyttelyiden kustannusten jakautuminen osapuolten kesken, laatia vaihtoehtoiset tavat kehittää käytäntöjä ja arvioida vaihtoehtoisten kehittämistapojen vaikutuksia muun muassa valtion rahoitukseen liittyen.

Työryhmän puheenjohtajana toimi ylijohtaja Riitta Kaivosoja opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Työryhmän jäseniksi kutsuttiin kulttuuriasiainneuvos Petra Havu opetus- ja kulttuuriministeriöstä, toiminnanjohtaja Salla Heinänen Teollisuustaideteen liitto Ornamo ry:stä, lakimies Tuula Hämäläinen Kansallisgalleriasta, erityisasiantuntija Nea Leo Taiteen edistämiskeskuksesta, pääsihteeri Kimmo Levä Suomen museoliitto ry:stä, taidemaalari Heikki Marila taideneuvostosta, kulttuuriasiainneuvos Laura Mäkelä opetus- ja kulttuuriministeriöstä, toiminnanjohtaja Tommi Nilsson Visuaalisen alan tekijänoikeusjärjestö Kuvasto ry:stä, puheenjohtaja Hannele Nyman Galleristit ry:stä, vanhempi hallitussihteeri Rami Sampalahti opetus- ja kulttuuriministeriöstä, puheenjohtaja Satu-Minna Suorajarvi Suomen Taiteilijaseura ry:stä ja hallitusneuvos Anna Vuopala opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Työryhmän sihteereinä toimivat kulttuuriasiainneuvos Petra Havu ja vanhempi hallitussihteeri Rami Sampalahti opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Työryhmällä oli lisäksi mahdollisuus kuulla tarpeelliseksi katsomiaan asiantuntijoita. Osana työskentelyään työryhmä kuuli Ruotsin Kulturrådetin asiantuntija Bongí MacDermottia, Turun taidemuseon johtaja Kari Immosta, Porin taidemuseon johtaja Esko Nummelinia sekä Visuaalisen taiteen keskus Framen johtaja Raija Kolia.

2 Asian taustaa

Taidenäyttelyitä järjestään mm. museoissa, taidegallerioissa sekä erilaisissa muissa näyttelytiloissa, joista osa voi olla lyhytaikaisiakin (ns. pop up –tilat), muun toiminnan yhteydessä, kuten ravintoloissa ja kahviloissa, sekä virtuaalinäyttelyinä internetissä. Työryhmä keskittyi työskentelyssään tarkastelemaan niitä taidenäyttelyitä, joita järjestetään museoissa tai taidegallerioissa tai joiden järjestämistä tuetaan muutoin valtion rahoituksen kautta.

2.1 Valtion rahoituksesta

Valtion talousarviossa opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokan suuruus vuonna 2015 oli 6,8 miljardia euroa. Taidetta ja kulttuuria tuettiin valtion varoin 464 miljoonalla eurolla valtion talousarvion luvusta taide ja kulttuuri. Sen lisäksi valtiovarainministeriön pääluokasta tuettiin valtionosuuksilla yleisiä kirjastoja lähes 100 miljoonalla eurolla. Koulutuksen budjetista tuettiin taiteen perusopetusta, taiteen alan ammatillista ja korkeakoulutusta sekä tutkimusta. Koko valtion budjetti oli 54,4 miljardia euroa, joten taiteen ja kulttuurin osuus oli 0,85 prosenttia koko valtion budjetista mikäli huomioon otetaan vain budjetin luku taide ja kulttuuri. Mikäli mukaan lasketaan myös valtionvarainministeriön ja koulutuksen budjetista osoitettavat varat, oli taiteen ja kulttuurin osuus valtion talousarviosta yli yksi prosentti.

Taidetta ja kulttuuria rahoitetaan sekä yleisillä budjettivaroilla että veikkausvoittovaroilla. Veikkausvoittovaroja myönnetään taiteen, tieteen, nuorisotoimen ja urheilun tukemiseen. Jakosuhdelailalla on määrätty, että 38,5 prosenttia veikkausvoittovarojen tuotosta ohjataan taiteen edistämiseen. Vuonna 2015 veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovarot taiteen edistämiseen olivat 237 miljoonaa euroa. Näin ollen 51 prosenttia taiteen ja kulttuurin tukemiseen varatuista määrärahoista (luvusta Taide ja kulttuuri valtion talousarviossa) oli veikkausvoittovaroja.

Yleisillä budjettivaroilla rahoitetaan lähinnä valtion virastojen toimintaa, mutta myös osittain museoiden, teattereiden ja orkestereiden valtionosuuksia sekä lisäksi eräitä muita erilliskohteita. Taide- ja kulttuurilaitosten valtionosuuksista noin puolet rahoitetaan yleisillä budjettivaroilla ja toinen puoli taiteen edistämiseen varatuilla veikkausvoittovaroilla. Vuonna 2015 museoille myönnettävistä valtionosuuksista rahoitettiin 16,4 miljoonaa euroa budjettivaroin ja 19,4 miljoonaa euroa veikkausvoittovaroin. Vuonna 2015 valtionosuuden piirissä oli 121 museota, joista taidemuseoita oli 22 ja kulttuurihistoriallisen ja taidemuseotoiminnan yhdistelmämuuseoita 21. Niiden osuus museoiden valtionosuuksista oli noin 12 miljoonaa euroa. Lisäksi yleisillä budjettivaroilla rahoitetaan valtion taiteilijapurahat noin 11 miljoonaa euroa, josta kuvataiteen osuus on noin 25 prosenttia.

Taiteen edistämiseen varatuilla veikkausvoittovaroilla tuetaan valtionosuuksien lisäksi muun muassa eri taiteenalojen edistämistä, kansallisia kulttuurilaitoksia, kulttuuriperintöä, kulttuurivientä ja muuta kansainvälistä toimintaa. Avustuksista ja apurahoista Taiteen edistämiskeskus myönsi 9,6 prosenttia eli noin 23 miljoonaa euroa.

Työryhmän toimeksiantoon suoraan tai välillisesti liittyviä avustuksia myönnettiin vuonna 2015 mm. seuraavasti momentilta 29.80.52 Veikkauksen ja raha-arpajaisten voitotavarat taiteen edistämiseen:

- kuvataiteen edistämiseen (2,1 milj. euroa)
- muotoilun edistämiseen (0,8 milj. euroa)
- valokuvataiteen edistämiseen (0,8 milj. euroa)
- mediataiteen edistämiseen (0,2 milj. euroa)
- sarjakuvataiteen ja kuvitustaiteen edistämiseen (0,3 milj. euroa)
- valtion julkisten rakennusten taidehankintoihin ja valtion taidekokoelmien hoitoon (1 milj. euroa)
- taitelijoiden toimeentulon ja työllisyyden kehittämiseen (sekä vapaan kentän tukeen) (0,9 milj. euroa)
- kuvataiteen näyttöapurahoihin (1 milj. euroa)

Osan näistä avustuksista myönsi Taiteen edistämiskeskus.

Lisäksi Kansallisgallerian toimintaan myönnettiin em. momentin määrärahoista 12,8 miljoonaa euroa vuonna 2015. Kansallisgalleria on itsenäinen julkisoikeudellinen säätiö, jonka tehtävä on vahvistaa kulttuuriperintöä ja edistää taiteellista sivistystä. Kansallisgalleriaan kuuluu maamme kansallisomaisuudeksi luettava kymmenien tuhansien teosten taidekokoelma ja se vastaa kolmen museon toiminnasta, jotka ovat Ateneumin taidemuseo, Nykytaiteen museo Kiasma ja Sinebrychoffin taidemuseo. Valtio myöntää myös Kansallisgallerian vuokrakustannuksiin vuosittain noin 10 miljoonaa euroa.

2.2 Lainsäädännöstä

Taideteosten näytteille asettamiseen liittyvistä tekijänoikeuksista

Taideteosten näytteille asettamista koskevista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslaissa (404/1961).

Tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Teoksia ovat mm. kirjalliset teokset tai suulliset esitykset, sävellys- tai näyttämöteokset, elokuvateokset, valokuva- tai muut kuvataiteen teokset, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden teokset. Säännös soveltuu viittaussäännöksellä lähioikeuksista myös luetteloihin ja tietokantoihin sekä ns. tavallisiin valokuviin.

Tekijänoikeus tuottaa tekijälle 2 §:n mukaan oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Teoksen julkinen näyttäminen on yksi teoksen yleisön saataviin saattamisen muoto. Vuonna 2005 lakia tarkennettiin niin, että julkinen näyttäminen tapahtuu aina teknistä apuvälinettä käyttämättä. Internetissä tai muutoin digitaalisessa muodossa olevan teoksen saattaminen yleisön saataviin on teoksen välittämistä yleisölle. Näyttelyyn kuuluvan videoteoksen osalta on kysymys julkisesta

esittämisestä, jos yleisö on läsnä esitystapahtumassa. Muussa tilanteessa kyse on yleisölle välittämisestä. Esittämisestä ja yleisölle välittämisestä sekä siitä maksettavasta korvauksesta on sovittava tekijänoikeuden haltijan kanssa.

Tekijän oikeutta teoskappaleen näyttämiseen on rajoitettu tekijänoikeuslain 20 §:ssä. Pykälän mukaan kun teoksen kappale on tekijän suostumuksella myyty tai muuten pysyvästi luovutettu, kappaleita saadaan käyttää teoksen näyttämiseen julkisesti, eli oikeus raukeaa. Säännöksen tarkoitus on säädellä erityisesti taideteoksia ja niiden kappaleita, jotka jokin taho on hankkinut omistukseensa. Rajoituksen piiriin kuuluvat myös taideteoksesta valmistetut vedokset ja sarjat. Periaatteessa se soveltuu myös muihin teoslajeihin. Säännös ei koske laittomasti valmistettujen teoskappaleiden näyttämistä.

Säännöksen nojalla esimerkiksi teoskappaleen hankkinut museo tai muu laitos ja yritys voi näyttää teoskappaleita julkisesti, eli järjestää taidenäyttelyitä, ilman taiteilijan suostumusta. Rajoitussäännös koskee teoskappaleita, joiden omistusoikeus on siirtynyt, ei teoksia, jotka ovat edelleen taiteilijan omistuksessa. Niiden osalta taiteilija on oikeutettu korvaukseen ja korvaus maksetaan taiteilijalle tai Kuvastolle, jos taiteilija on Kuvaston asiakas.

Teoskappaleita myydessä, ei useinkaan luovuteta tekijänoikeutta teokseen. Siten, tekijälle kuuluvasta yksinoikeudesta on rauennut vain myytyjen teoskappaleiden näyttöoikeus.

Tekijänoikeuslain 25 a §:ssä tekijän oikeuksia on rajoitettu taideteosten osalta myös muilta osin. Säännöksen nojalla taideteos, joka kuuluu kokoelmaan tai pannaan näytteille taikka tarjotaan myytäväksi, saadaan kuvata näyttelyä tai myyntiä koskevaan tiedotukseen taikka painamalla, valokopioimalla tai muulla vastaavalla menetelmällä valmistettuun lueteloon. Muunlaisesta käytöstä on mahdollista sopia sopimuslisenssin nojalla. Kuvasto on hyväksytty sopimuslisenssijärjestöksi vuosille 2012–2016.

Näyttelyihin saattaa sisältyä myös audiovisuaalisia teoksia (AV-teos). Nämä teokset voivat olla elokuvateoksia tai muita liikkuvaa kuvaa ja ääntä sisältäviä tallenteita. Rajanveto kuvataideteoksiin tehdään tapauskohtaisesti. Audiovisuaalisten teosten osalta ei tapahdu julkista näyttämistä vaan kyse on julkinen esittäminen esitystapahtumassa läsnä olevalle yleisölle. Tällaisen elokuvateoksen tekijänoikeus kuuluu yleensä sen tuottajalle, joka on saanut siirtona kaikki elokuvan tekemiseen liittyvät oikeudet ja siinä esiintyvien esittävien taiteilijoiden (esim. näyttelijöiden) oikeudet. Mikäli teoksella ei ole erillistä tuottajaa, lupa teoksen esittämiseen saadaan oikeudenhaltijalta. Yleensä AV-teos myydään museon kokoelmiin rajoitetun esitysoikeuden kanssa. Esityskopioiden tekemisestä sovitaan erikseen. Jos teosta lainataan toiseen museoon, on esittämisoikeus hankittava. Elokuvaan sisältyvän musiikin osalta luvat saadaan Teostolta, joka edustaa säveltäjiä, sanoittajia, sovittajia ja musiikinkustantajia, ja Gramexilta, joka edustaa muusikoita ja musiikkituottajia.

Sopimusvapaus

Näyttelyn järjestäjän ja taiteilijan välillä vallitsee sopimusvapaus. Suomessa ei ole voimassa erityistä lainsäädäntöä, joka tulisi sovellettavaksi näyttelyjärjestäjien ja taiteilijoiden välisessä oikeudellisessa suhteessa.

2.3 Raportissa käytetyistä käsitteistä

Näyttelykorvaus

Näyttelykorvaus on tekijänoikeuslain 2 §:n yksinoikeuden piirissä oleva korvaus teoksen julkisesta näyttämisestä. Näyttelyjärjestäjä maksaa näyttelykorvauksen taiteilijalle tai

Kuvastolle teoksista, jotka ovat taiteilijan omistuksessa näyttelyn avautuessa. Näyttelykorvausta maksavat lähinnä museot. Galleriat eivät maksa näyttelykorvausta. Näyttelykorvausta on kutsuttu eräissä yhteyksissä kuvastokorvaukseksi, koska Kuvasto perii ja määrittelee sen edustamiensa taiteilijoiden puolesta.

Kuvataiteen näyttöapuraha

Kyse ei ole tekijänoikeudellisesta korvauksesta vaan työskentelyapurahasta. Eräistä kuvataiteen tekijöille suoritettavista apurahoista annetun lain (115/1997) mukaan valtion varoista jaetaan vuosittain kuvataiteen tekijöille apurahoja sen johdosta, että heidän tekeмиään, julkisessa omistuksessa olevia teoksia voidaan näyttää julkisesti. Apurahajärjestelmää hallinnoi Taiteen edistämiskeskus ja apurahoja saa vuosittain noin 120 taiteilijaa. Vuonna 2015 apuraha oli suuruudeltaan 8 000 euroa ja se myönnettiin 5 kuukauden työskentelyyn. Näyttöapurahoja jaettiin vuonna 2015 yhteensä 960 000 euron edestä.

Näyttelypalkkio

Näyttelypalkkiolla tarkoitetaan taiteilijalle näyttelyn yhteydessä maksettavaa korvausta. Näyttelypalkkiolle perusteena on lähinnä taiteilijalle näyttelyssä esillä olevien teosten valmistamiseen, näyttelyyn osallistumiseen ja sen yhteydessä tehtävään työhön liittyvän työpanoksen korvaaminen. Suomessa ei ole olemassa puitesopimusta näyttelyistä maksettavista korvauksista ja kuluista. Useimmilla museoilla on omat sopimus- ja palkkiokäytäntönsä. Englanniksi näyttelypalkkioista käytetään mm. termejä exhibition compensation tai fee.

2.4 Kuvasto ry

Kuvasto ry on vuonna 1987 perustettu visuaalisen alan taiteilijoiden tekijänoikeusjärjestö. Kuvasto edustaa asiakas-sopimuksen nojalla noin 2 200 kotimaista taiteilijaa ja oikeudenhaltijaa sekä vastavuoroisuussopimusten nojalla noin 50 000 ulkomaista taiteilijaa. Kuvasto myöntää lupia kuvataiteen teosten käyttöön eri yhteyksissä ja antaa yleistä tekijänoikeudellista neuvontaa. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriön päätöksen nojalla Kuvasto hallinnoi kuvataiteen jälleenmyyntikorvausta. Kuvasto on määritellyt näyttelykorvaukset edustamiensa taiteilijoiden puolesta Suomessa.

3 Näyttelyn järjestämiseen liittyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä Pohjoismaissa

Suomessa, kuten Norjassa, Tanskassa ja Ruotsissakin, on käytössä tekijänoikeuteen perustuva näyttelykorvaus, jota on selvitetty Suomen osalta tarkemmin luvussa 2. Suomessa taiteilija voi saada tekijänoikeudellisen näyttelykorvauksen joko itse neuvottelemalla siitä tai liittymällä Kuvaston asiakkaaksi, jolloin näyttelyjärjestäjä maksaa korvauksen Kuvaston kautta. Suomen käytäntö eroaa muista pohjoismaisista siinä, että Suomessa näyttelykorvauksen maksaminen ei ole valtion museoille velvoittavaa, eli vaikka se on mainittu laissa, voidaan näyttelykorvaus jättää osapuolten yhteisellä sopimuksella maksamatta tai se voidaan sopia korvattavaksi muulla tavoin. Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa taiteilijan omistuksessa olevien teosten julkisesta näyttämisestä maksettava näyttelykorvaus on määrätty useimmille valtion rahoitusta saaville näyttelyjärjestäjille velvoittavaksi, eli sitä ei voi neuvotella pois. Lisäksi toinen eroavaisuus on, että Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa korvaus maksetaan suoraan museosta taiteilijalle, ei tekijänoikeusjärjestön kautta, kuten Suomessa voidaan tehdä. Seuraavassa selvitetään tarkemmin Ruotsin, Norjan ja Tanskan käytäntöjä.

3.1 Ruotsi

3.1.1 Yleistä MU-sopimuksesta

Ruotsissa on käytössä laajin ja kansainvälistäkin mielenkiintoa¹ herättänyt sopimus, MU-puitesopimus (*Medverkans- och utställningavtalet*), joka määrittää näyttelyn järjestämiseen liittyviä sopimus- ja korvauskäytäntöjä näyttelyjärjestäjän ja taiteilijan välillä. MU-puitesopimuksen sopijaosapuolia ovat Ruotsin valtion edustajana Kulturrådet sekä taiteilijoiden edustajina neljä taiteilijajärjestöä: Konstnärernas Riksorganisation (KRO), Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare (KIF), Föreningen Svenska Tecknare ja Svenska Fotografers Förbund. Sopimus on taiteilijajärjestöjen ja Ruotsin valtion välinen, ja se astui voimaan vuoden 2009 alussa.²

Sopimus sitoo kaikkia valtiollisia tahoja, jotka järjestävät näyttelyitä. Tähän joukkoon kuuluvat niin valtion omistamat museot kuin esimerkiksi suurlähetystöt. Korvauksia

¹ Ruotsin taiteilijajärjestöjen KRO/KIF:n puheenjohtaja Johan Wingestadin alustus Taiteen edistämiskeskuksen Kuvataiteen päivässä 7.4.2014. Ks. myös Bomsdorff, Clemens (2010): Das schwedische System der Künstlervergütung, Friedrich Ebert Stiftung, Saksa, <http://bit.ly/FESkunstBomsdorf>

² Sopimus on luettavissa Ruotsin Kulturrådetsin sivulta <http://www.kulturradet.se/mu-avtalet>

maksetaan siten museoissa, näyttelyhalleissa, kulttuuritiloissa yms. vaihtuvissa näyttelyissä esillä olevista teoksista. Korvauksen suuruuteen vaikuttavat laitoksen koko, kävijämäärät, näyttelyn kesto, yhteisnäyttely ym. seikat.

Muille julkista tukea saaville organisaatioille puitesopimus toimii suuntaa antavana, mutta varsinaista sitovuutta sillä ei ole. Sopimuksen toivotaan olevan suuntaa antava koko kuvataidealalle ja edistävän hyviä käytäntöjä.³ MU-sopimukseen perustuva korvaus maksetaan näyttelynjärjestäjältä suoraan taiteilijalle.

MU-puitesopimuksen mukaan näyttelyn osapuolten tulee keskenään sopia seuraavista asioista:

- näyttelykorvaus taiteilijan teosten julkisesta näyttämisestä
- korvaus näyttelystä syntyvistä kustannuksista, kuten rahti-, vakuutus- ja matkakuluista sekä tekniikasta
- osallistumiskorvaus taiteilijan ennen ja jälkeen sekä näyttelyn aikana tekemästä työstä
- korvaus jatkokäytöstä (erotettu osallistumiskorvauksen alta koska on luonteeltaan tekijänoikeuskorvausta) esim. kuvien julkaiseminen näyttelyn jälkeen näyttelyn järjestäjän verkkosivuilla
- lisäksi sopimukseen tulee sisältyä näyttelyn kuvaus, näyttelyaika ja -paikka, tieto näyttelynjärjestäjästä (kiertonäyttelyiden osalta kaikkien järjestäjien tiedot) ja näyttelyyn osallistuvista taiteilijoista, korvauksen maksuaikataulu sekä teosluettelo ja teosten toimitusajat.

MU-puitesopimuksessa määritellään asiat, joista taiteilijan ja näyttelynjärjestäjän välisessä sopimuksessa tulee sopia. Taiteilijan ja näyttelynjärjestäjän välille ei ole olemassa mitään sitovaa sopimus pohjaa. Mallisopimus pohja on kuitenkin laadittu helpottamaan MU-sopimuksen käyttöä ja leviämistä. Taiteilijan ja näyttelynjärjestäjän välisestä sopimuksesta käytetään MU-sopimuksen yhteydessä termiä *normalavtal*.

Näyttelykorvaus eli sopimuksen U-osa

Utställningsersättning (myös *upphovsrättslig visningsersättning*) eli näyttelykorvaus maksetaan taiteilijalle siitä, että hänen tekemiään ja hänen omistuksessaan olevia teoksia esitellään julkisesti (vastaa Suomessa tekijänoikeuslain 2 § perusteella maksettavaa korvausta taiteilijan omistuksessa olevan teoksen julkisesta näyttämisestä). Korvaus maksetaan suoraan museolta taiteilijalle. Tämän korvauksen maksaminen on valtiollisille näyttelynjärjestäjille pakollista eikä korvausta voi neuvotella pois taiteilijan ja näyttelynjärjestäjän välisissä sopimuksissa, jättää maksamatta tai korvata muilla maksuilla, kuten kulu- tai työkorvauksilla.

Näyttelykorvauksen määrä määräytyy näyttelyn järjestäjän koon, näyttelyn keston ja osallistuvien taiteilijoiden määrän perusteella. Laskutapa ei siis ota kantaa teosmäärään, näyttelyn kokoon tai teosten tekniikkaan eikä myöskään teosten arvoon tai hintaan. Korvaukselle on määritelty näyttelykohtaiset minimitasot.

MU-puitesopimukseen on kirjattu kolmen vuoden välein tapahtuvat indeksikorotukset, joista huolehtiminen on annettu Kulttuurirådetin tehtäväksi.

---

³ Asiantuntija Bongsi McDermott työryhmän kokouksessa 12.6.2015.

Osallistumiskorvaus eli sopimuksen M-osa

Osallistumiskorvausta (*medverkandersättning*) koskevassa sopimuksessa näyttelyjärjestäjän ja taiteilijan välillä on tarkemmin sovittava korvauksen suuruus ja se miten seuraavat asiat korvataan taiteilijalle:

- kustannukset, jotka syntyvät näyttelyyn osallistumisesta esim. rahti, vakuutus, matkat, tekninen tarpeisto ym.
- työ ennen näyttelyä, sen aikana ja sen jälkeen (erityisesti taiteilijan työ näyttelyn tuotannossa, näyttelyjulkaisun laadinnassa, näyttelyn ripustuksessa ja purkamisessa, osallistuminen kokouksiin ja oheishjelmaan).

Osallistumiskorvauksen maksaminen ei ole MU-sopimuksen mukaan pakollista, vaan se neuvotellaan aina erikseen. Viime aikoina osallistumiskorvauksesta on alettu käyttää myös termiä *ersättning för arbetstid*, korvaus työajasta. Ruotsin kuvataiteilija- ja muotoilijajärjestöillä KRO/KIF:llä on käytössä suositus tuntihinnaksi osallistumiskorvaukselle.⁴

3.1.2 Aiemmat sopimuskäytännöt

On hyvä huomata, että Ruotsissa on pitkät perinteet valtion/valtiollisten instituutioiden ja taiteilijajärjestöjen väliselle sopimiselle liittyen taidenäyttelyiden yhteydessä maksettaviin korvauksiin. Ensimmäinen sopimus näyttelykorvauksesta solmittiin Ruotsissa jo vuonna 1971 kuvataiteilijoiden valtakunnallisen järjestön Konstnärernas Riksorganisation (KRO) ja MUS 65-verkoston eli valtiollisen museo- ja näyttelyasiantuntijoiden verkoston välille. Sopimuksesta tuli suoraan valtion ja taiteilijajärjestöjen välinen vuonna 1978, minkä jälkeen sitä on useamman kerran tarkasteltu ja uudistettu. Sopimuksessa mukana ovat olleet taiteilijajärjestöt KRO, Ruotsin taidekäsityöläisten ja teollisten muotoilijoiden järjestö Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare (KIF), piirtäjien yhdistys Föreningen Svenska Tecknare sekä valokuvaajien yhdistys Svenska Fotografers Förbund.

Vuonna 2009 solmittu MU-sopimus eroaa vuosina 1971–2006 Ruotsissa voimassa olleesta näyttelykorvaussopimuksesta kahdella keskeisellä tavalla. Ensinnäkin näyttelykorvauksen määräytymisperuste on määritelty uudelleen niin, että teosmäärä tai näyttelyn koko eivät enää vaikuta korvaukseen. Sen sijaan korvauksen määrään vaikuttavat näyttelyn järjestäjän koko, näyttelyn kesto sekä näyttelyyn osallistuvien taiteilijoiden määrä. Toisena merkille pantavana piirteenä MU-sopimus määrittelee myös asiat, joista tulee sopia näyttelyn järjestäjän ja taiteilijan välisessä sopimuksessa. Näihin asioihin kuuluu muun muassa taiteilijan näyttelyn eteen tekemä työtunnit muun muassa ripustamisessa, markkinoinnissa ja kokouksissa. Lisäksi uusi malli koskee nykyisin kaikkia näyttelyn Ruotsissa pitäviä, ei siis enää vain Ruotsin kansalaisia kuten edellisessä näyttelykorvausmallissa.⁵

---

⁴ Hannus, Hanna (2015): Selvitys Pohjoismaiden ja muutaman muun maan näyttelypalkkioista ja –korvauksista. Suomen Taiteilijaseuran julkaisuja 2/2015, <http://artists.fi/ajankohtaista/julkaisut/>

⁵ Asiantuntija Bongi McDermott työryhmän kokouksessa 12.6.2015; Hannus, Hanna (2015): Selvitys Pohjoismaiden ja muutaman muun maan näyttelypalkkioista ja –korvauksista. Suomen Taiteilijaseuran julkaisuja 2/2015, <http://artists.fi/ajankohtaista/julkaisut/>

3.1.3 Sopimusmallin rahoitus

Ruotsin valtio tukee näyttelyjärjestäjiä, jotta ne voisivat maksaa taiteilijoille näyttelykorvauksia. Kulturrådet on vuodesta 1991 saakka myöntänyt avustusta tähän tarkoitukseen. Vuodesta 2010 lähtien tuki on ollut korvamerkitty osa myönnettyjä toiminta-avustuksia. Muutoksella on tavoiteltu sitä, että näyttelyjärjestäjät ottaisivat itse enemmän vastuuta MU-sopimuksen mukaisten korvausten maksamisesta sekä huomioisivat maksettavat korvaukset jo talousarvioita laatiessaan.

Näyttelyjärjestäjien Kulturrådetiltä tarkoitukseen saama tuki oli 7 225 000 kruunua (noin 760 000 euroa) vuonna 2014. MU-sopimuksen voimaantullessa suuret nykyaikaisen esittelijät Moderna Museet ja Riksställningar saivat molemmat 1 miljoonan kruunun erilliset vuosittaiset avustukset näyttelytoimintaan/korvausten maksuun. Lisäksi taiteilijajärjestöjen tiedotustoimintaa ja taiteilijoiden kouluttamista MU-sopimuksen käyttöönottoa tuettiin vuosien 2009-2014 aikana runsaalla 2 miljoonalla kruunulla (noin 215 000 euroa).⁶

3.1.4 MU-sopimuksen noudattaminen

Kulturrådetin selvitys 2013

MU-sopimuksen noudattamista seuraamaan on asetettu erillinen seurantaryhmä, jossa on seitsemän edustajaa. Näistä kolme, mukaan lukien puheenjohtaja, on Kulturrådetin valitsemia, kolme on taiteilijajärjestöjen edustajia ja yksi yhdessä valittu edustaa Konstnärsnämndenä.⁷

MU-sopimuksen käyttöä, levinneisyyttä ja kehitystarpeita tarkastellaan Kulturrådetin vuonna 2013 julkaisemassa selvityksessä *MU-avtalet – nulägesanalys och förslag till revidering*.⁸ Selvitys perustuu vuoden 2012 lopulla tehtyyn kyselytutkimukseen, joka lähetettiin yhteensä 277 valtiolliselle, alueelliselle tai kunnalliselle museolle, laitokselle ja muille näyttelyjärjestäjille (mm. yksityiset museot, järjestöjen näyttelytilat), jotka esittelevät kuvataidetta tai muotoilua. Kyselyn vastausprosentti oli 56,7. Kyselyssä ja sen tulosten erittelyssä tarkasteltiin tietoisuutta MU-sopimuksesta sekä sopimuksen käyttöä ja vaikutuksia, kun sopimus oli ollut voimassa reilut kolme vuotta.⁹

Kyselyyn vastanneista näyttelyjärjestäjistä kaikkiaan 39 prosenttia noudatti kyselyajan kohtana MU-sopimusta. Pääasiallisena syynä MU-sopimuksen noudattamatta jättämiseen oli vastaajien vapaamuotoisten vastausten perusteella taloudellisten resurssien puute. Osa vastaajista oli myös sitä mieltä, että tilan antaminen taiteilijan käyttöön tai teoksen tuotantokulujen maksaminen on jo riittävä korvaus itsessään. Näyttelyn yhteydessä käytössä ollut MU-normalavtal -sopimus pohja oli myös koettu hankalaksi täyttää. Toimijat kokivat, että heillä ei myöskään ollut ollut sopimuksen käyttämiseksi riittäviä tietoja. Kyselyssä tarkasteltiin vielä erikseen niitä näyttelyjärjestäjiä, jotka noudattavat MU-sopimusta.

---

6 ibid

7 Asiantuntija Bongie McDermott työryhmän kokouksessa 12.6.2015.

8 Sopimuksen levinneisyyttä käsitellään myös KRO/KIF:n selvityksessä, <http://kro.se/mu-barometer>

9 <http://www.kulturradet.se/mu-avtalet>

Heiltä kysyttiin, mitä osaa sopimuksesta ne noudattavat. Valtiolliset järjestäjät ovat ainoat, joille osallistumiskorvauksen maksaminen on velvoittavaa, ja niistä kaikki noudattivat sopimuksen molempia osia. Kuitenkin myös alueellisista näyttelyjärjestäjistä 70 prosenttia kertoi maksavansa osallistumiskorvauksia. Yksityisissä museoissa sopimusta noudatettiin niin ikään laajasti – niistä 67 % ilmoitti käyttävänsä sopimusta.

3.1.5 MU-sopimusta kohtaan esitetty kritiikki

Sopimusta on pidetty monimutkaisena, koska siinä on monia laskukaavoja sekä poikkeuksia. Sopimus asettaa yhtäältä minimikorvaustason, mutta toisaalta saattaa myös asettaa maksimikorvaustason. Lisäksi, mikäli sopimuksen mukaisiin taksoihin ei ole varaa, näyttely voi jäädä järjestämättä.

Negatiivista vaikutusta MU-sopimusta noudattavista toimijoista oli havainnut 17 prosenttia. Sopimuksen oli koettu vaikuttaneen näyttelyn valintoihin tai sisältöihin. Likimain sama osuus, yhteensä 25 prosenttia, ilmoitti sopimuksen myös laskeneen näyttelyiden määrää. Erityisesti alue- ja kunnalliset museot olivat kokeneet sopimuksen vaikuttaneen negatiivisesti sekä näyttelyiden määrään että sisältöihin. Valtaosa näyttelyjärjestäjistä kuitenkin koki, että MU-sopimuksen noudattaminen ei ole vaikuttanut millään tavalla niiden näyttelypolitiikkaan.

3.2 Norja

Yleistä

Ajatus siitä, että taiteilijan kuuluisi saada taidenäyttelystä korvaus, nousi Norjassa esiin samaan aikaan kuin Ruotsissa ensimmäisen kerran, 1970-luvulla. Vuonna 1978 valtakunnalliset taiteilijajärjestöt ja Norjan valtio solmivat keskenään sopimuksen näyttelykorvauksesta (*Statens Utstillingsvederlagsavtale*).¹⁰

Näyttelykorvaus (*utstillingsvederlag*) takaa taiteilijalle korvauksen taiteilijan omistuksessa olevan teoksen näytteille asettamisesta. Norjassa näyttelykorvausta maksetaan teoksista, jotka ovat taiteilijan tekemiä ja taiteilijan omistuksessa. Museon tai muun näyttelyjärjestäjän, joka saa tukea Norjan valtiolta, on maksettava näyttelykorvaus. Utstillingsvederlag on vuokra siitä, että teokset ovat lainassa taiteilijalta; se ei siis sisällä korvausta taiteilijan museolle tekemästä työstä. Korvaus maksetaan suoraan taiteilijalle ja se koskee vain norjalaisia tai Norjassa pysyvästi työskenteleviä taiteilijoita.

Statens Utstillingsvederlagsavtale koostuu useasta yhteenlaskettavasta osiosta. Osissa painottuu näytteillä olevien taideteosten lukumäärä sekä teosten rahallinen arvo.

Sopimus velvoittaa lainaajan eli teosten näytteilleasettajan myös vastaamaan teosten vakuutuksesta kuljetuksen, säilytyksen ja näyttelyn aikana.

Hyvänä puolena Norjan nykyisessä näyttelykorvausmallissa on pohjoismaisia näyttelypalkkiomalleja selvittäneen Hanna Hannuksen¹¹ mukaan pidetty sitä, että korvaussummat ovat indeksiin sidottuina seuranneet yleistä palkkatasoa. Jos näyttelyssä on ollut paljon kalliita töitä, ovat korvaukset voineet olla taiteilijalle merkittäväkin tulonlähde.

¹⁰ Hannus, Hanna (2015): Selvitys Pohjoismaiden ja muutaman muun maan näyttelypalkkioista ja -korvauksista. Suomen Taiteilijaseuran julkaisu 2/2015, <http://artists.fi/ajankohtaista/julkaisut/>

¹¹ ibid.

Mallissa on kuitenkin nähty myös paljon parannettavaa. Taiteilijajärjestöt ovat Hannuksen mukaan kritisoineet sitä, että moniosainen malli on monimutkainen ja hankala laskea, teosten arvoon perustuva järjestelmä kohtelee epätasa-arvoisesti eri tekniikoiden edustajia sekä korostaa kentän ansaintaeroja entuudestaan. Käytännössä kokeneemmat taiteilijat tienaavat nuorempia enemmän, miehet naisia enemmän, taidemaalarit tai veistäjät (joilla on enemmän myyntipotentialia) mediataiteilijoita enemmän ja niin edelleen. Malli on ollut myös altis keinottelulle, sillä taiteilijat ovat voineet ilmoittaa itse teostensa arvon. Myös summat ovat vaihdelleet suuresti teoksen arvoon perustuvasta laskutavasta johtuen. Myös museot ovat Hannuksen mukaan kokeneet mallin hankalaksi laskea ja vaikeaksi ennakoita. Lisäksi epäkohtana on pidetty sitä, että utstillingsvederlag on oikeutettu lähinnä Norjan kansalaisille tai Norjassa pysyvästi työskenteleville.

Norjan sopimusmallin uudistamistarpeet kumpuavat Hannuksen mukaan melko samoista seikoista kuin mistä Ruotsissa lähdettiin luomaan uusi MU-sopimus: syinä ovat ennen kaikkea taidemuotojen monipuolistuminen ja tarve luoda taiteilijoita taloudellisesti paremmin tukeva järjestelmä.

Uusi malli: keskustelu ja pilotointi

Epäkohtien vuoksi Norjassa on lähdetty luomaan Statens Utstillingsvederlagavtalen pohjalle uutta, paremmin toimivaa ja erilaiset taidemuodot paremmin huomioivaa järjestelmää, joka parantaisi myös taiteilijoiden toimeentuloa. Vuonna 2008 taiteilijajärjestöjen (Norske Billedkunstnere (NBK), Norske Kunsthåndverkere (NK), Forbundet Frie Fotografer (FFF) ja Samisk Kunstnerforbund (SDS)) ovat nostaneet esiin ajatuksen näyttelypalkkiosta, joka koskisi myös taiteilijan työtunteja näyttelyjärjestämisen yhteydessä. Ideaa on käsitelty Norjan parlamentissa, jossa se on saanut kannatusta, keskusteltaessa kulttuuristrategiasta, ja se on kirjattu visuaalisten taiteiden strategiaan. Taiteilijajärjestöjen ovat vuonna 2015 tehneet esityksen Statens Utstillingsvederlagsavtalen uudelleenneuvottelemiseksi. Esityksen mukaan uusi malli koostuisi kolmesta osasta:

- peruspalkkio (grunnhonorar)
- tuotanto- ja järjestelypalkkio (produksjons- og tilretteleggingshonorar) mm. teoksen tuotanto, sovittaminen ja muokkaaminen näyttelytilaan eri vaihtoehtoja, jos teokset ovat valmiita tai jos näyttelyä varten tehdään uusia teoksia
- palkkio muusta työstä (honorar for øvrig arbeid).¹²

3.3 Tanska

Yleistä

Tanskassa on ollut vuodesta 2003 lähtien käytössä Norjan järjestelmää muistuttava näyttelykorvaus, *visningsvederlag*. Korvauksen määräytymistapa on Tanskassa Norjan mallia yksinkertaisempi. Tanskassa taiteilija saa näyttelykorvauksena 1 prosentin omistamansa teoksen arvosta per kuukausi, jolloin teos on näytteillä. Korvaus maksetaan vähintään kuukauden ja enintään kuuden kuukauden ajalta, ja teosten arvo voi olla maksimissaan niiden vakuutusarvo. Minimikorvaus näyttelyä kohden on 2 500 Tanskan kruunua eli

---

¹² ibid.

noin 335 euroa. Tanskan näyttelykorvausjärjestelmässä on määritelty myös maksimikorvaus, joka on 7 500 Tanskan kruunua eli noin 1 000 euroa kuukaudessa yhtä näyttelyä ja taiteilijaa kohden. Näyttelykorvausta maksetaan taiteilijan omistuksessa olevien teosten lainaamisesta taiteilijoille, jotka asuvat tai työskentelevät pääasiallisesti Tanskassa. Korvauksen maksamisperuste on lainausmaksu tai vuokra (*visningsvederlaget er institutionens betaling for lån af et originalt værk*).¹³

Näyttelykorvausta tulee maksaa valtiollisissa sekä valtion tukemissa museoissa ja taidehalleissa, kulttuuriministeriön alaisissa laitoksissa sekä valtion kaksivuotista projektirahoitusta saavissa näyttelyissä. Yksinomaan valtion rahoittamia taidemuseoita Tanskassa on noin kaksikymmentä.

Valtiolla on erillinen tukimuoto näyttelykorvauksiin niille näyttelyjärjestäjille, joiden tulee maksaa näyttelykorvausta. Tuki haetaan jälkeenpäin, sen jälkeen, kun näyttely on ohi ja korvaus taiteilijoille maksettu. Vuonna 2015 valtion tuki näyttelyjärjestäjille oli yhteensä 3,4 miljoonaa Tanskan kruunua eli noin 455 000 euroa. Valtion myöntämä tuki ei välttämättä kata täysimääräisesti haettua summaa: vuonna 2014 valtion tuki kattoi 90 prosenttia haettujen korvausten määrästä.¹⁴

Uusi sopimusmalli

Kuvataiteilijoita edustava järjestö Billedkunstnernes Forbund (BKF) on laatinut yhdessä Tanskan nuorten taiteilijoiden liiton (Unge Kunstnere og Kunstformidlere) sekä Tanskan taidehallien yhdistyksen (Foreningen af Kunsthaller i Danmark) mallisopimus pohjan taiteilijoiden ja näyttelyjärjestäjien käyttöön. Sopimus pohja kattaa sopimisen muun muassa taiteilijapalkkiosta tuotantokustannuksista, kuljetuksista ja vakuutuksista, vakuutus- ja vastuukysymyksistä sekä taiteilijan osallistumisesta. Tausta-ajatuksena on, että kirjallinen sopiminen muuttuisi yleisemmäksi. Sopimus ei ole kuitenkaan velvoittava eikä koska se otettiin käyttöön vasta keväällä 2014, sen levinneisyydestä ei ole vielä tietoa.¹⁵

3.4 Yleistä kehityssuunnista

Keskustelu taidenäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytännöistä on laajempi ilmiö, joka ulottuu myös Pohjoismaiden ulkopuolelle. Samanaikaisesti, kun eri Pohjoismaissa kehitetään taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyviä korvausjärjestelmiä, keskustelua taidenäyttelyiden yhteydessä maksettavista korvauksista on käyty ja käydään myös monissa muissa maissa, esimerkiksi Kanadassa, Iso-Britanniassa ja Saksassa.¹⁶

Ilmiön taustalla voidaan nähdä mm. seuraavan tyyppisiä selittäviä asioita: Kuvataiteilijoiden tulotaso on yleisesti ottaen matala, taiteilijoiden ansaintalogiikka on kehittymätön ja taiteilijat haluavat parantaa neuvotteluasemaansa, jonka he kokevat heikoksi. Osa sopimusten kehittämistarpeesta voi selittyä myös kuvataiteen teknisillä muutoksilla: Nykyisin tehdään enemmän teoksia, joita valmistetaan paikan päällä, ja jotka vaativat taiteilijan

---

13 ibid.

14 ibid.

15 ibid.

16 ibid.; Bomsdorff, Clemens (2010): Das schwedische System der Künstlervergütung, Friedrich Ebert Stiftung, Saksa, <http://bit.ly/FESkunstBomsdorf>; myös KRO/KIF:n puheenjohtaja Johan Wingestadt käsittelee aihetta alustuksessaan Taiteen edistämiskeskuksen Kuvataiteen päivässä 7.4.2014

työpanosta ja läsnäoloa myös näyttelytilassa. Toisaalta museot ovat suuntautuneet aktiivisemmin ulospäin ja tekevät enemmän ja aktiivisemmin yleisötyötä, markkinointia ja viestintää ja järjestävät esim. varainkeruuseen liittyviä tilaisuuksia, joihin kaikkiin tai osaan taiteilijan saatetaan odottaa osallistuvan. Lisäksi yleisempänä pyrkimyksenä näyttelyiden sopimus- ja korvauskäytäntöjen kehittämiseksi voidaan nähdä kuvataiteilijan työn kehittyminen ja ammattimaistuminen sekä yleisempikin sopimuskulttuurin vahvistuminen yhteiskunnan eri osa-alueilla.

3.5 Näyttelypalkkiosopimuksen pilotoinnista Suomessa

Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt valtionavustuksen Teollisuustaitteen liitto Ornamolle ja Suomen Taiteilijaseuralle näyttelypalkkiosopimuksen pilotoimiseksi.

3.5.1 Ornamon pilotti

Ornamo pilotoi näyttelypalkkiosopimusta *Keramiikka tilassa* – näyttelyssä, joka oli esillä 11.10.2014–11.1.2015 Designmuseossa Helsingissä. Ornamon toteuttaman pilotin tarkoituksena oli konkretisoida taiteilijan näyttelyn eteen tekemää työtä ja selvittää Ruotsin MU-sopimuksen kaltaisen näyttelypalkkiosopimuksen toimivuutta Suomessa ja antaa ehdotuksia sen jatkokehittelylle.

Keramiikka tilassa oli jurytetty näyttely ja siihen osallistui 45 taiteilijaa 66 teoksella. Näyttely järjestettiin yhteistyössä Designmuseon ja Suomen Kuvanveistäjäliiton kanssa. Ornamo vastasi hankkeen tuottamisesta, hallinnoinnista ja rahoituksesta sekä toimi yhteistyötahojen välisenä koordinaattorina.

Näyttelyssä mukana olevien taiteilijoiden ja näyttelyn järjestäjän Ornamon välille solmittiin näyttelysopimus, jonka pohjana käytettiin Ruotsin MU-sopimuksen normalavtal-sopimusmallia. Poiketen Ruotsin sopimusmallista näyttelypalkkiosopimuksessa eriteltiin taiteilijan arvio näyttelyyn liittyvästä työsuorituksesta: työ ennen näyttelyä (teoksen tuotanto; materiaalikulut), työ näyttelyn aikana (tapaamiset, ripustus avajaiset katselmukset, luennot ja työpajat, markkinointi ja PR) ja näyttelyn jälkeen.

Jokaiselle näyttelyyn osallistuneelle taiteilijalle maksettiin 200 euron suuruinen näyttelypalkkio. Näyttelypalkkion lisäksi maksettiin myös tekijänoikeuskorvauksia sekä näyttelystä että julkaisusta.

Näyttelyn päätyttyä taiteilijoille lähetettiin kysely, jonka perusteella saatiin aineistoa näyttelypalkkiosopimuksen toimivuudesta taiteilijan näkökulmasta. Kyselyn tuloksia verrattiin näyttelysopimuksen solmimisen yhteydessä taiteilijoiden tekemiin arviointeihin ja Ornamon työmarkkinakyselyn (2014) tuloksiin.

Kyselyn keskeiset tulokset ja havainnot olivat Ornamon mukaan seuraavat:

- Keramiikka tilassa -näyttelyn taiteilijoiden taiteelliseen työhön käyttämän työajan hajonta oli suurta: 0 tunnista 740 tuntiin. Keskimäärin aikaa teoksen luomiseen kului 135 tuntia. Tätä keskiarvoa kuitenkin nostaa suuritöisempien teosten työtuntien määrä, sillä käytettyjen työtuntien mediaani oli 70 tuntia.
- Sopimukseen kirjattu työaika-arvio vastasi heikosti kyselyssä ilmoitettuun, realisoituneeseen, työaikaan. Taiteilijoiden oli vaikea ennalta arvioida omaa työaikaansa, mikä voi Ornamon mukaan johtua harjaantumisen puutteesta. Työajan arviointi ja seuranta on kuitenkin tärkeää, sillä niillä on yhteys teoksen hinnoitteluun ja oman työn sekä teoksen arvon määrittämiseen.
- Taiteilijan työaika kului materiaalien hankintaan, teosten pakkaamiseen ja kuljetukseen, valokuvaukseen ja markkinointiin. Keramiikka tilassa -näyttelyyn valmistautuneet taiteilijat käyttivät materiaalien hankintaan keskimäärin 4,5 tuntia. Hajonta oli suurta: 0 tunnista peräti 100 tuntiin.
- Taiteilijat tuottivat tämän avoimeen tarjontaan perustuvan näyttelyyn teokset itse. Teosten materiaaleihin taiteilijat käyttivät 50–3 000 euroa. Materiaalikustannusten suureen hajontaan vaikutti itse materiaalin lisäksi myös teoksen koko. Avoimista vastauksista kävi Ornamon raportin¹⁷ mukaan ilmi, ettei materiaalikustannusten laskeminen ole välttämättä selkeää taiteilijoille.
- Teosten toimittamiseen näyttelypaikalle taiteilijat käyttivät keskimäärin 4,5 tuntia (kyseessä oli jurytetty näyttely, jossa taiteilijat vastasivat itse teosten kuljettamisesta näyttelypaikalle, mikäli oli tiedossa jo silloin, kun taiteilijat hakivat näyttelyyn). Suurimmillaan pakkaamiseen menevä aika oli 20 tuntia ja kuljettamiseen 30 tuntia.
- Monella taiteilijalla oli teoksia, jotka rakennettiin paikan päällä.
- Näyttelyn teokset vakuutettiin näyttelyn ajaksi Designmuseon puolesta, mutta kuljetusvakuutuksista sekä ripustusajan vakuutuksista vastasi taiteilija itse. Koska museo ei ollut ottanut näyttelylle ripustusajan vakuutusta, monet taiteilijat halusivat ripustaa teoksensa itse, mikä puolestaan kerrytti taiteilijan työtunteja. Taiteilijat käyttivät ripustamiseen keskimäärin seitsemän tuntia.

Jatkokehitystarpeet Ornamon mukaan

Ornamon raportin mukaan pilotin yhteydessä toteutetun kyselyn tulokset vahvistavat, että taiteilijat kokevat näyttelyn yhteydessä taiteilijalle maksettavan palkkion lisäävän taiteilijoiden ammatillista arvostusta ja soveltuvan osaksi taiteilijoiden ansaintalogiikkaa. Ornamo haluaa kiinnittää huomiota taiteilijoiden tulonmuodostuksen eri tapoihin ja niiden kehittämiseen tarkoituksena parantaa taiteellisen työn kannattavuutta. Ornamon työmarkkinatutkimuksen mukaan 80 prosenttia taiteilijoista sai alle 50 prosenttia tuloistaan taiteellisesta toiminnasta ja vain 2,9 prosenttia taiteilijoista saa 90–100 prosenttia ansiostaan taiteellisen toiminnasta.

Ornamon pilottia koskevassa raportissa todetaan, että perinteisesti on ajateltu, että taiteilijalle riittävä korvaus näyttelyyn osallistumisesta on siitä koitua näkyvyys, jonka on ajateltu johtavan parempiin ansioihin niin yksityisen kuin julkisen sektorin taidemark-

---

¹⁷ Ornamon työryhmälle toimittama raportti koskien pilottihanketta.

kinoilla. Siitä, kuinka paljon näyttelyt vaikuttavat taiteilijan menestykseen taidemarkkinoilla, ei kuitenkaan ole varmuutta. Ornamon tekemän Taiteen markkinatutkimuksen (2014) mukaan taiteen myynti on herkkä suhdanteille, minkä lisäksi suomalaiset kokevat taiteen ostamisen hankalaksi. Keramiikka tilassa -näyttelyn 65 teoksesta, jotka olivat myynnissä, seitsemän teosta kuudelta taiteilijalta myytiin. On kuitenkin huomioitava, ettei museon tehtävä ole harjoittaa teosmyyntiä. Tämäkin seikka korostaa Ornamon mukaan näyttelypalkkion merkitystä museonäyttelyissä osana taitelijan ansaintaa.

Näyttelypalkkiopilotihankkeen ja ennen kaikkea taiteilijoiden vastausten perusteella Ornamolle on vahvistunut käsitys siitä, että Ruotsin mallin mukainen MU-sopimus olisi hyvä pohja vastaavalle suomalaiselle näyttelypalkkiosopimukselle. Yksittäistä näyttelyä koskeva sopimus solmittaisiin taiteilijan ja järjestävän tahon välille, ilman kolmansia osapuolia. Yleissopimuksen hyötyinä Ornamo näkee ennen kaikkea käytäntöjen vakiinnuttamisen ja yhdenmukaistamisen sekä taloudellisen ennakoitavuuden, jolloin museot voivat jo ennakkoon huomioida budjetit laatiessaan taiteilijalle maksettavan osuuden.

3.5.2 Suomen Taiteilijaseuran pilotti

Suomen Taiteilijaseura pilotoi näyttelypalkkiosopimusta *Nuoret 2015* -näyttelyn yhteydessä. Nuoret-näyttely on avoin alle 35-vuotiaille kuvataiteilijoille ja monille taiteilijoille ensimmäinen julkinen esittäytyminen suuremmissa näyttelyissä. Näyttelyyn valitut taiteilijat sitoutuivat osallistumaan pilottiin osana näyttelyä

Näyttelypalkkiosopimuspilotti, joka oli edelleen käynnissä työryhmän raportin kirjoittamisen aikaan, koostui seuraavista osista: Näyttelypalkkiosopimus, koulutuspäivät, kyselyt ja raportointi.

Näyttelypalkkiosopimuksessa määritellään taiteilijalle näyttelyyn osallistumisesta ja teosten tuotannosta sekä esittämisestä maksettavat palkkiot ja korvaukset sekä sovitaan muista näyttelyn järjestämiseen liittyvistä käytännöistä ja vastuista taiteilijan ja näyttelyjärjestäjän välillä. Tarkoitus on Suomen Taiteilijaseuran mukaan edistää kirjallisen sopimisen kulttuuria, jossa määritellään yksityiskohtaisesti näyttelyyn liittyvät seikat, työnjako, vastuut ja kulut sekä niiden maksaja, tekijänoikeudet ja näyttelykorvaukset.

Suomen Taiteilijaseura hyödynsi pilotissa Teollisuustaiteen liitto Ornamon Keramiikka tilassa -näyttelyn yhteydessä Designmuseossa pilotoimaa näyttelypalkkiosopimusta. Sopimusta jatkjalostettiin kuvataidenäyttelyyn sopivaksi. Osana pilottia seura järjesti näyttelyn taiteilijoille koulutuspäivän. Siinä kerrottiin taiteilijoille, mikä näyttelypalkkiosopimus on ja mitä oikeuksia ja velvollisuuksia sopimusikäntö yleisesti taiteilijalle asettaa. Koulutuksella tuettiin nuoria taiteilijoita myös muissa ammatinharjoittamiseen liittyvissä kyselyissä (joita kuvataiteen koulutuksessa käydään läpi vähäisessä määrin), mm. hinnoittelussa, itsensä markkinoinnissa ja median kohtaamisessa. Taiteilijoilla oli mahdollisuus saada myös henkilökohtaista neuvontaa läpi syksyn näyttelyyn ja sopimukseen liittyvissä asioissa. Muille kuin suomenkielisille taiteilijoille Suomen Taiteilijaseura järjesti oman, erillisen tapaamisen, jossa käytiin läpi sama asiasisältö englanniksi.

Koulutuspäivän annista kerätyn palautteen perusteella Suomen Taiteilijaseura on todennut, että tämänkaltaiselle koulutukselle on selvästikin tarvetta. Asteikolla 1–5 annetuissa arvioissa koulutuspäivän kokonaisanti sai keskiarvoksi 4,5.

Osana pilottia nuoret taiteilijat osallistuvat kahteen kyselyyn. Ensimmäisessä kyselyssä taiteilijoita pyydettiin arvioimaan näyttelyn eteen (muuhun kuin taiteelliseen työskentelyyn) tehtävän työn määrää tunneissa. Ensimmäinen kysely osoitti Suomen Taiteilijaseuran mukaan, että jo varhaisessa suunnitteluvaiheessa näyttelyyn valittu taiteilija tekee

paljon muutakin kuin taiteellista työtä näyttelyn toteutumiseksi. Toinen kysely toteutettiin marraskuussa 2015, ja siinä taiteilijat arvioivat näyttelyn eteen tekemäänsä työmäärää ennen näyttelyä, sen aikana ja sen jälkeen. Tällaisia työtehtäviä ovat näyttelysuunnitelman teko, kuljetukset, ripustus, purkaminen, markkinointi ja PR ja yleisötyö. Kyselyillä pyritään saamaan taiteilijat tiedostamaan taiteellisen ja ei-taiteellisen työn ero ja jälkimmäiseen käytetty aika ja siitä saatava korvaus (tai sen puute).

Molempien kyselyjen tulokset analysoidaan osana Suomen Taiteilijaseuran pilotin lopuraporttia, joka valmistuu alkuvuodesta 2016.

4 Museoalasta ja sen sopimus- ja korvauskäytännöistä

4.1 Yleistä museoalasta ja kehityssuuntia

Museoista säädetään museolaissa (729/1999). Museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja vahvistaa väestön ymmärrystä kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Museoiden tulee edistää kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevan tiedon saatavuutta tallentamalla ja säilyttämällä aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tuleville sukupolville, harjoittamalla siihen liittyvää tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä sekä näyttely- ja julkaisu-toimintaa.

Museotoimintaa varten myönnetään valtionosuutta käyttökustannuksiin siten kuin opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetussa laissa (1705/2009) ja museolaissa säädetään. Opetus- ja kulttuuriministeriö hyväksyy valtion talousarvion rajoissa museon valtionosuuteen oikeutetuksi.

Vuoden 2014 museotilastossa olevista 152 ammatillisesti hoidetusta museosta valtionosuuden piirissä olevia kunnallisia ja yksityisiä museoita oli 125 ja valtionosuuden ulkopuolella olevia valtakunnallisia, kunnallisia ja yksityisiä museoita 27.

Valtionosuutta saavista 125 museosta 54 kuuluu korotetun valtionosuuden piiriin: 22 maakuntamuseota, 16 aluetaidemuseota ja 16 valtakunnallista erikoismuseota. Korotettu valtionosuus perustuu museosetussessa määriteltyihin alueellisiin tai valtakunnallisiin erityistehtäviin. Maakunta- ja aluetaidemuseot edistävät ja ohjaavat kulttuurihistoriallisten museoiden ja taidemuseoiden toimintaa ja kehittävät museoyhteistyötä omalla alueellaan.

Valtakunnallisten erikoismuseoiden tehtävänä on edistää ja ohjata museotoimintaa omalla erikoisalallaan. Muita valtionosuutta saavia, ammatillisesti hoidettuja museoita on 71.

Valtion museoita ovat Museoviraston osana toimiva Suomen Kansallismuseo, Sotamuseo ja Poliisimuseo. Suomen Kansallismuseon ohella valtakunnallisina museoina toimivat Kansallisgalleria ja Luonnontieteellinen keskusmuseo, joka on Helsingin yliopiston erillislaitos. Yliopistojen yhteydessä toimivat myös Helsingin yliopistomuseo, Jyväskylän yliopiston museo, Oulun yliopiston eläinmuseo ja Oulun yliopiston kasvimuseo. Taide-museoita näistä on ainoastaan Kansallisgalleria

Museoiden omistus

Vuonna 2014 museoiden kokonaismäärästä yli puolet (55 %) oli omistuspohjaltaan kunnallisia.

Valtion omistamia museoita oli yhteensä 9 (6 %) mukaan lukien myös yliopistolliset museot. Säätiöiden ja yhdistysten ylläpitämiä museoita oli 59 (39 %).

Ammatillisten museoiden museotoiminnan kokonaisrahoitus vuonna 2014 oli 246,4 miljoonaa euroa.¹⁸ Museotoimen rahoitus perustuu pääosin julkiseen rahoitukseen. Valtion rahoitusosuus muodostuu valtion museoiden nettomenoista sekä museoiden valtionosuuksista ja -avustuksista.

Valtio	109,6 miljoonaa € ¹⁹	45 %
Kunta	78,7 miljoonaa €	32 %
Omatoimiset tuotot	35,3 miljoonaa €	valtion museot 32 % VOS-museot 14 % muut 24 %
Muu rahoitus	22,8 miljoonaa €	9,3 %

Omatoimisesta tuotosta pääsymaksujen osuus oli suurin, 39 prosenttia. Palvelu- ja myyntitulojen osuus omatoimisesta tuotosta oli 36 prosenttia ja muiden tulojen osuus 21 prosenttia. Muun rahoituksen osuus museoiden kokonaisrahoituksesta oli 9 prosenttia, yhteensä noin 22,8 miljoonaa euroa. Tästä 67 prosenttia koostui muista avustuksista, joihin sisältyivät muut kuin valtiolta tai kunnalta saadut toiminta- ja hankeavustukset sekä EU-tuet ja -avustukset. Lisäksi muu rahoitus sisältää myös säätiöiden ja yhdistysten sekä muiden yksityisten tahojen museoilleen kohdentaman rahoituksen. Sen osuus muusta rahoituksesta oli 33 prosenttia.

Museoiden kulut

Museoiden menoista valtaosa muodostui palkkaus- ja kiinteistökuluista. Palkkausmenojen osuus vuonna 2014 oli 44 prosenttia. Kiinteistökulut, korot ja poistot mukaan lukien, muodostivat 34 prosenttia.

Muiden menojen osuus oli 20 prosenttia. Muut menot koostuvat vuoden 2014 museokyselyssä näyttelytoiminnan menoista, markkinointi- ja viestintämenoista sekä muista menoista. Kokoelmien kartuttamiseen ostoilla käytettiin 3,3 miljoonaa euroa, mikä oli 1,4 prosenttia kokonaismenoista.

Suomen museoliiton kesällä 2015 taide- ja yhdistelmämuseoille teettämän kyselyn mukaan taide- ja yhdistelmämuseoiden näyttelybudjetin vaihteluväli on 2 000–940 000 euroa ja mediaani 90 000 euroa. Tästä taiteilijoille maksetut työkorvaukset olivat keskimäärin 3 prosenttia ja näyttelykorvaukset Kuvastolle tai suoraan taiteilijoille 7 prosenttia.

Museokäynnit

Ammatillisissa museoissa tilastoitiin hieman yli 5,4 miljoonaa käyntiä vuonna 2014. Museotilaston mukaan museoiden kokonaiskäynnit ovat nousseet vuosien 2004–2014 välisenä aikana 4,8 miljoonasta käynnistä lähes 5,5 miljoonaan käyntiin. Samaan aikaan on kuitenkin maksullisten käyntien vuosittainen määrä laskenut lähes 3 miljoonasta noin 2,5 miljoonaan.

Museoiden talous ja kulurakenne

¹⁸ Museotilasto 2014.

¹⁹ Summa sisältää valtion museoiden nettomenot 38,6 milj. €, valtionosuudet 36,7 milj. € sekä valtion avustukset työllisyystuet mukaan lukien 34,3 milj. €.

Museoiden toimintaympäristö muuttuu nopeasti. Erityisesti julkisen talouden tilanne vaikuttaa museoiden toimintaan. Vuosia jatkunut valtion rahoituksen kasvu on pysähtynyt ja kääntynyt laskuun. Myös paineet kuntien rahoituksen pienentämiseen kasvavat.

Vastaavasti museoiden rahoituksen rakenne on hyvin jäykkä. Suurin osa toimintamäärärahoista (lähes 80 %) menee kiinteisiin kustannuksiin, jolloin museoiden kyky reagoida toimintaympäristön muutoksiin on rajallinen. Kulurakenne ja sen jäykkyys saattaa pitkällä aikavälillä olla museolle kestävä. Museot ovatkin ryhtyneet etsimään uusia ratkaisuja kuten esimerkiksi yhdistymään tai uudelleen järjestelemään henkilöstöään sekä tilojaan. Yhdistymisiä on jo tapahtunut ja on arvioitavissa, että erilaisia yhteistyömuotoja ja yhdistymisiä tullaan jatkossa etsimään nykyistä enemmän.

Paineet museoiden rahoitusohjelman laajentamiseen ja omatoimisen tuoton kasvattamiseen ovat lisääntyneet. Suomen museoliitto on käynnistänyt vuonna 2015 Museokortti-hankkeen, jolla pyritään saamaan lisää maksavia asiakkaita museoihin. Alustavat tulokset hankkeesta ovat lupaavia; n. 200 museoon pääsyn oikeuttavaa vuosikorttia oli myyty n. 30 000 kappaletta marraskuuhun 2015 mennessä.

Pääsylipputuottojen lisäksi museot ovat pyrkineet kehittämään tilojen ulosvuokraus-, oheistuotekauppa- ja kahvilatoimintaa, yritys yhteistyötä sekä muita yhteistyömalleja. Suomen talouden tilanne, suuri kilpailu yksityisten rahoittajien kumppanuuksista sekä museoiden palveluiden mieltäminen julkiseksi palvelutoiminnaksi asettaa omat haasteensa sponsori- ja muulle yritys yhteistyölle. Vuonna 2014 museoiden toimintamenoista katettiin sponsori- tai yritysrahoituksella keskimäärin 0,58 prosenttia. Luku on 2010-luvun pohja. Edellisenä vuonna vastaavalla osuus oli 0,69 prosenttia. Suurimmillaan yritykset ovat osallistuneet museotalouteen 0,71 prosentin osuudella vuonna 2011, mikä tarkoitti 1,47 miljoonaa euroa.

Rahoitusohjelman laajentaminen ja asiakaslähtöisyys vaikuttavat kuitenkin välttämättä museoiden toiminnan painopisteisiin ja priorisointiin. Suomen museoliiton teettämän toimintaympäristöanalyysin mukaan museotyön sisällöksi ei enää riitä yhteisen kulttuuriperinnön tallentaminen, tutkiminen ja esittäminen vaan niiden rinnalle nousee lisääntyviä tarpeita muiden yhteiskunnallisten tehtävien toteuttamiseen erityisesti taloudellisen ja sosiaalityön sektoreilta. Museot voidaan nähdä ja niillä on erilaisia tehtäviä ja rooleja uudenlaisina oppimisympäristöinä, alueellisina vetovoimatekijöinä ja viihtyvyyden edistäjinä, kulttuurimatkojen moottoreina, hyvinvointipalveluiden tuottajina ja yhteiskunnallisina vaikuttajina. Tämä korostaa museoiden muuntautumiskykyisyyttä, joustavuutta, avoimuutta ja moniammatillisuutta.

Alueellinen kehitys

Myös valtionhallinnon alueellisen rakenteen uudistuminen tulee lähi vuosina vaikuttamaan merkittävästi paikallisten ja alueellisten kulttuuripalveluiden järjestämiseen sekä koko rahoitusjärjestelmään.

Digitalisaatio

Talouden ja rakenteellisen murroksen rinnalla toinen muutostekijä on digitalisoituminen. Se muuttaa museoiden toimintaa, työtapoja sekä museoiden asiakaspalvelua, -kokemusta ja käyttöä. Digitalisoituminen luo myös mahdollisuuksia uusille palveluille.

Digitalisaatio mm. mahdollistaa museoiden kokoelmien hallinnan järkevällä, kestäväällä ja taloudellisella tavalla. Kokoelmanhallintajärjestelmien ja luettelointityökalujen kehittä-

misestä lisäksi Suomeen on luotu museoiden, arkistojen ja kirjastojen aineistojen yhteinen Finna-hakupalvelu. Museoilla on myös omia verkkosivustoja ja hakupalveluita. Aineistojen sähköinen saatavuus mahdollistaa asiakkaiden pääsyn tietoon ja sisältöihin aikaan ja paikkaan katsomatta. Museot voivat toteuttaa virtuaalinäyttelyitä ja asettaa aineistonsa opiskelijoiden, tutkijoiden ja muiden kiinnostuneiden kuten esimerkiksi luovan talouden toimijoiden käyttöön. Pitkäaikaissäilytysratkaisu tulee mahdollistamaan digitaalisessa muodossa olevien aineistojen säilymisen myös tuleville sukupolville.

Toisaalta digitaalisia alustoja, sisältöjä ja palveluita on integroitu museokäyntiin, osaksi näyttelyitä tai niiden ympärille rakennettuja työpajoja tai yleisölle suunnattuja tieto- yms. palveluita.

Museoiden digitaaliset palvelut madaltavat suuren yleisön kynnystä lähestyä museota, mutta ne myös mahdollistavat ei-kävijöiden palvelun, museosuhteen syventämisen ja ylipäätään monipuolisemman palvelun. Ne myös vaativat museoiden jatkuvia investointeja teknologiaan ja viestintään. Samalla kun digitalisaatio avaa uusia mahdollisuuksia se myös työllistää museon henkilökuntaa ja vaatii uudenlaista osaamista.

Jo tällä hetkellä museot hyödyntävät Facebookin, Twitterin, Flickrin, Youtuben ja Instagramin käyttöä (mm. reittejä). Muuta kiinnostavaa kehitystä on mm. kehittyneet audio-opastukset, 3D-tulostus museoesineistä (sekä näkövammaiset että muut), paikkatiedon hyödyntäminen, verkkonäyttelyt, verkossa saatavilla olevien aineistojen kasvu ja laadullinen parantuminen sekä avoimen datan mahdollisuudet ja aineistojen keskinäinen linkitys sekä esim. kosketusnäytöt näyttelyissä. Tulevaisuuden haasteisiin ja mahdollisuuksiin kuuluu mm. kävijätiedon hyödyntäminen sekä digitaalisten palveluiden ansaintalogiikan tarjoamien mahdollisuuksien löytäminen. Nämä vaativat uudenlaista ajattelua ja luovuutta, ja jos mahdollista, suuria käyttäjämääriä.

Myös tekijänoikeudelliset kysymykset nousevat palvelujen kehittämisessä suureen rooliin. Museoilla on tekninen mahdollisuus saattaa kokoelmansa nähtäville internetin kautta niiden teosten osalta, joihin museoilla on oikeudet. Valtio on hankkinut vuoden 2014 lopussa verkko-oikeudet Kansallisgallerian kokoelmissa oleviin ja Kuvaston edustamiin kuvataiteen ryhmiin kuuluvien suomalaisten kuvataiteen teosten tekijöiden taideteoksiin, joiden tekijänoikeudellinen suoja-aika on voimassa. Sopimus kattaa myös taidekokoelmissa olevat Kopioston edustamien oikeudehaltijoiden teokset. Sopimuksen soveltamisalaan kuuluvat myös näiden tekijöiden muut taideteokset, jotka hankitaan myöhemmin Kansallisgallerian kokoelmiin. Käytännössä taiteilijoille maksetaan järjestöjen kautta korvaus siitä, että heidän teoksensa ovat nähtävillä myös tietoverkon kautta. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Kuvasto ja Suomen museoliitto pyrkivät paraikaa etsimään keinoja, joilla myös muiden suomalaisten museoiden kokoelmissa olevat taideteokset saataisiin verkon kautta yleisön saataville.

4.2 Museoiden sopimus- ja korvauskäytännöt Suomen museoliiton selvityksen mukaan

Osana työryhmän toimeksiantoa Suomen museoliitto teki kesällä 2015 selvityksen taide- ja yhdistelmä-museoiden korvauskäytännöistä (Kyselylomake <https://www.lyyti.fi/questions/686e70ed3c>). Lisäksi samalla selvitettiin taidemuseoiden taloudellista asemaa ja tulevia talousnäkömiä. Kysely lähetettiin kaikille Suomen museoliiton jäseninä oleville taide- ja yhdistelmä-museoille (59). Kyselyyn vastasi 24 taidemuseota ja 11 yhdistelmä-museota. Kunnan omistamia museoita vastaajien joukossa oli 26, yhdistyksen tai säätiön 9 ja yrityksen 0. Kaikki vastaajat (35) saivat toimintaansa valtionosuutta.

Museot esittivät avovastauksissaan toiveen opetus- ja kulttuuriministeriölle, että taiteilijoille maksettaviin korvauksiin saataisiin lisärahoitusta, sekä korostivat, että museot ovat taiteilijan kanssa samalla puolella ja taiteilijoiden toimeentulon parantamisen kannalla.

Museoiden näyttelybudjetti

Museoliiton kyselyssä selvitettiin myös näyttelybudjetin jakautumista. Kartoitukseen vastanneet museot tekevät vuonna 2015 keskimäärin kahdeksan vaihtuvaa näyttelyä vuodessa. Näissä näyttelyissä on esillä keskimäärin 115 taiteilijan omistamaa teosta. Kyselyyn vastanneiden taide- ja yhdistelmä-museoiden näyttelybudjetin suuruus vaihteli 2 000 eurosta 940 000 euroon ollen keskimäärin 225 706 euroa. Johtuen näyttelybudjettien suuresta vaihteluvälisestä keskiarvoa paremman kuvan näyttelybudjetin kokoluokasta antaa keskiluku, joka kyselyyn vastanneissa museoissa oli 90 000 euroa. Lukujen vertailtavuutta vaikeuttaa kuitenkin se, että osa museoista sisällytti selvityksessä näyttelybudjettiin henkilöstökulut ja osa ei. Keskimääräinen näyttelyn kesto oli 3 kuukautta. Kokoelmahankintabudjetti vuonna 2015 oli keskimäärin 29 300 euroa.

Museon kiinteiden kulujen arvioitiin olevan 68 prosenttia näyttelybudjetista. Tästä museon henkilöstökulut muodostivat 41 prosenttia.²⁰ Kiinteistökulut olivat keskimäärin 33 prosenttia.

Palkat ja palkkiot ulkopuolisille (muille kuin taiteilijoille), kuten kuraattorille ja näyttelyarkkitehdille olivat neljä prosenttia näyttelybudjetista. Taiteilijoille maksettavat työkorvaukset olivat kolme prosenttia. Muut työkorvaukset olivat viisi prosenttia näyttelybudjetista. Näyttelykorvaus Kuvastolle tai suoraan taitelijalle oli prosentteina seitsemän. Muut tekijänoikeuteen liittyvät korvaukset olivat prosentti näyttelybudjetista.

Matkakulujen, majoituksen ja päivärahojen osuus oli viisi prosenttia. Teoksen tuotantoon (ei näyttelyyn) liittyvä materiaali- työkorvaukset olivat kaksi prosenttia näyttelybudjetista.

Kuljetuskustannukset muodostivat 10 prosenttia näyttelybudjetista, vakuutukset viisi prosenttia, näyttelyluettelo ja muut julkaisut seitsemän prosenttia ja esitteiden, ilmoitusten ja muun markkinoinnin osuus näyttelybudjetista niin ikään seitsemän prosenttia.

Muiden kulujen osuus kokonaiskuluista oli 20 prosenttia. Esimerkkeinä muista näyttelykuluista mainittiin näyttelyrakenteet, tarvikkeet, laitekulut, avajaiset, tarjoilut, tiedottaminen, lainausmaksut, konservaattorikulut ja tekninen apuvoima.

4.3 Kansallisgallerian sopimus- ja korvauskäytännöt

Työryhmä selvitti lisäksi Kansallisgallerian sopimuskäytäntöjä erillisenä Suomen museoliiton selvityksestä. Kansallisgallerian näyttelysopimusten lähtökohtana on molempien osapuolten sitoutuminen näyttelyyn ja sopimuksessa kirjattuihin toimintoihin. Sovittavia asioita ovat muun muassa näyttelyyn liittyvä työnjako teosten tuottamisen, installoimisen, ripustuksen ja muiden asioiden, kuten kuljetusten ja vakuutusten osalta. Näyttelyiden ja näyttelyteosten erilaisuus on johtanut siihen, että Kansallisgalleriassa on mahdollista käyttää vakiosopimusta tai sopimusmallia. Käytännössä kaikki museon ja taiteilijoiden väliset sopimukset vaativat yksilöllistä soveltamista vaikkakin useat asiat toistuvat sopimuksissa erilaisissa muodoissaan.

---

²⁰ Niiltä osin, kun museoilla ei ollut tarkkoja seurantalukuja, pyydettiin museoita vastaamaan arvionsa mukaan. Suomen museoliiton käsityksen mukaan vastauksista saatua informaatiota voidaan kuitenkin pitää vahvasti suuntaa antavana ja se kertoo luotettavasti kokonaiskuvan ja kokoluokan.

Kansallisgallerian lähtökohtana on, ettei taiteilijalle aiheudu suoria kustannuksia näyttelyyn osallistumisesta. Yksinkertaisimmillaan sopimus sisältää taiteilijan osalta sitoumuksen luovuttaa teos näyttelyyn ja museon puolelta sitoumuksen korvata ja/tai järjestää teoksen kuljetus, vakuutus naulasta naukaan sekä maksaa näyttelykorvauksen ja matka- yms. kulut päivärahoinen. Lisäksi museo vastaa omista paikallisista kuluistaan, kuten näyttelyarkkitehtuurista, ripustuksesta, laitteistoista, tarvikkeista, näyttelyn valvonnasta ja turvallisuudesta, viestinnästä ja markkinoinnista, oheisohjelmistaan, näyttelyn dokumentoinnista jne.

Sopimus kattaa muitakin kysymyksiä liittyen muun muassa julkaisuuihin, digitaalisiin sovelluksiin, dokumentointiin, vakuutusehtoihin, kuljetusjärjestelyihin, teosturvallisuuteen jne. Näyttelyiden monimuotoisuudesta ja taiteilijan/museon panostuksen erilaisuudesta johtuen vakioehtoja ja standardisoituja maksuja ei usein voi soveltaa, vaan tilanne arvioidaan tapauskohtaisesti.

Kansallisgalleria sopii seuraavista taloudellisista asioista:

- Näyttelykorvaus (Kuvasto ry:n asiakkaalle Kuvaston kautta, muille suoraan), joka vastaa Ruotsin MU-sopimuksen utställningsersättning-korvausta.
- Teoksen/teosten kuljetuskustannukset. Yleensä Kansallisgalleria järjestää kuljetuksen ja pakkauksen, kotimaassa omalla kuljetuskalustollaan ja ulkomailla taidekuljetuksiin erikoistuneen kuljetusliikkeen välityksellä. Kuljetuksista sovitaan usein hyvinkin yksityiskohtaisesti. Museo sitoutuu palauttamaan teoksen sen lähtöpaikkansa, ellei muuta erikseen sovita.
- Vakuutus naulasta naukaan. Sopimuksissa käsitellään myös vakuutuksen tai valtioneuvoston ehtoja.
- Matkakustannukset, majoitus ja päivärahat (yleisen matkustusohjesäännön mukaisesti), mikäli taiteilijan läsnäolo näyttelyyn liittyen on tarpeen tai toivottavaa.
- Paikan päällä toteutettavien teosten välittömiä kustannuksia (aineet, tarvikkeet, palvelut) etukäteen hyväksytyyn näyttelybudjetin mukaisesti.

Lisäksi voidaan sopia seuraavista:

- Uusien teosten tuottamisesta aiheutuvia välittömiä kuluja kuitteja vastaan tiettyyn euromäärään saakka tai etukäteen sovitulla tavalla.
- Teosten suunnittelu ja käytännön toteutus paikan päällä tiettyyn euromäärään saakka (veronalainen palkkio, vastaa medverkanersättning-korvausta).
- Rahoittaa tuotantoa tietyllä euromäärällä. Tähän voi liittyä erinäisiä esitysoikeuksien siirtoihin liittyviä klausuleja.
- Fee ja exhibition compensation. Tämä sisältää sekä näyttelykorvauksen että näyttelypalkkion. Fee ei sisällä kuluja, vaan niistä sovitaan erikseen. Nykyään on yleistynyt tapa yksilöidä feen sisältö.
- Taiteilijalle korvataan erikseen tekijänoikeuden alainen kuvankäyttö. Sopimuksissa mainitaan, että kaupallisista ja muista tekijänoikeuden alaisista tuotteista sovitaan erikseen. Tämä koskee luonnollisesti myös teoksia, jotka eivät ole tekijän omistuksessa.
- Joskus sovitaan osallistumiskorvaus, joka on tekijänoikeudellista näyttelykorvausta suurempi. Kuvaston jäsenille näyttelykorvauksen osa on maksettu Kuvasto ry:n kautta.

4.4. Taiteilijoiden kokemuksia museonäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytännöistä

Työryhmän toimeksiantoon liittyen myös Suomen Taiteilijaseura ja Ornamo tekivät taiteilijoille vastaavantyyppiset kyselyn, jossa he kysyivät sopimus- ja korvauskäytäntöihin liittyviä asioita. Kyselyn tavoitteena oli saada yleiskuva siitä, minkälaisia palkkio- ja sopimuskäytäntöjä taiteilijat ovat kohdanneet sekä kartoittaa taiteilijoiden asemaa museo- ja gallerianäyttelyissä. (Kyselylomake raportin liitteenä 3 b.)

Vastausmäärä oli 327, mikä on 10 prosenttia näiden järjestöjen jäsenkunnasta. Vastausmäärää voidaan pitää alhaisena, mutta sitä selittänee jossain määrin se, että kyselyä ei lähetetty otannalla, vaan kaikille näiden järjestöjen jäsenille. Tämä voi vaikuttaa myös tuloksiin siten, että vastaajat eivät ole edustava läpileikkaus taiteilijakunnasta. Suomen museoliiton sekä Suomen Taiteilijaseuran ja Ornamon tekemien selvitysten tulokset poikkeavat toisistaan, mitä saattaa selittää myös se, että kumpaankin kyselyyn vastanneiden joukossa oli niitä, jotka eivät ole olleet näyttelyjärjestämiseen liittyen sopimussuhteessa keskenään.

Suomen Taiteilijaseuran ja Ornamon kyselyyn vastanneista taiteilijoista 78 prosenttia oli naisia ja 22 prosenttia miehiä. Yli puolet (53 %) vastanneista oli suorittanut ylempään korkeakoulututkinnon. Vastaajien ikä oli 24–81 vuotta. 40 prosenttia kyselyyn vastanneista taiteilijoista on toiminut ammattitaiteilijana yli 20 vuotta. 36 prosenttia vastaajista piti taiteellista työtä merkittävänä tulonlähteenä ja vastaavasti 13 prosentille vastaajista se ei ollut lainkaan merkittävä. Vastaajista 82 prosenttia oli pitänyt yksityisnäyttelyn (museossa, galleriassa jne.) viimeisen kolmen vuoden aikana, mitä voidaan pitää osoituksena aktiivisesta ammattimaisesta toiminnasta. Vastaajista lähes puolet (47 %) asui pääkaupunkiseudulla ja muualla Etelä-Suomessa asuu tämän lisäksi 20 prosenttia vastaajista. Loput asuivat eri puolilla Suomea ja kaksi vastaajaa ulkomailla.

Vaihtelu näyttelyyn liittyvässä kirjallisessa sopimisessa oli suurta: 50 prosenttia vastaajista on sopinut aina tai usein näyttelystä museon kanssa kirjallisesti, 50 prosenttia harvoin, vain kerran tai ei koskaan.

Kyselyyn vastanneista taiteilijoista kaikkiaan 23 prosenttia (91 vastaajaa) ilmoitti saaneensa jonkinlaisen korvauksen museonäyttelystä. Suomalaisista museoista nimeltä mainittiin 52 museota (ja muuta taidelaitosta). Lisäksi vastauksissa oli mainittu nimeltä ulkomaisia museoita, joista palkkioita oli maksettu. Selvityksessä ilmoitettujen maksettujen korvausten suuruus vaihteli 33 eurosta 10 000 euroon. Tyypillinen korvaus oli joitain satoja euroja. Palkkion nimi ja maksuperuste vaihtelivat.

Paitsi näyttelypalkkioita, maksettavat korvaukset saattoivat olla tekijänoikeudellisia näyttelykorvauksia, kulukorvauksia, palkkio työpajan pitämisestä tai teosesittelystä, päivärahoja jne. Avovastauksista kävi ilmi, ettei kaikille vastaajille ollut selvää, onko museon maksama korvaus ollut palkkiota järjestetystä näyttelystä, vai esim. kulukorvauksia matka- ja majoituskustannuksista.

Näiden lukujen valossa on ymmärrettävää, että 53 prosenttia vastaajista ei pitänyt museonäyttelyä lainkaan merkittävänä tulonlähteenä. Taiteellisen työn rahoituslähteiksi ilmoitettiin avoimissa vastauksissa apurahojen lisäksi muu työ, puolison tuki, velka ja sosiaaliturva.

Taiteilijat kokivat selvityksessä heikon taloudellisen aseman heikentävän omaa ammatti-identiteettiä etenkin museonäyttelyihin osallistuessa. Osa taiteilijoista koki olevansa alisteisessa asemassa neuvottelutilanteessa suhteessa museon näyttelyhenkilökuntaan, joka saa

työstään palkkaa. Heikon taloudellisen aseman koettiin aiheuttavan myös motivaation puutetta, uupumusta ja ammattitaidon ruostumista.

Samanaikaisesti yhteensä 75 prosenttia vastanneista koki museonäyttelyn olevan kuitenkin hyvin (41 %) tai jokseenkin (34 %) merkittävä taiteellisen uran kehityksen kannalta.

Avovastauksista kävi ilmi, että neuvottelutilanne saatettiin kokea hankalaksi, sillä ammattitaiteilija tarvitsee näyttelykokemusta mahdollisen apurahan saamiseksi. Kaikkiin vastaajat arvioivat omat neuvottelutaitonsa museonäyttelyiden sopimusneuvotteluissa useimmiten heikoiksi tai tyydyttäväiksi (heikot taidot 38 %, tyydyttävät taidot 33 %, hyvät taidot 17 %).

”Periaatteessa taiteilija harvoin kieltäytyy näyttelystä, sillä näyttelyn pitäminen ja esillä olo on ainoa keino saada työstään tuloja. En tarkoita tässä näyttelypalkkiota, vaan sitä, että apurahat Suomessa jaetaan aktiivisuuden perusteella. Siksi tappiollisenkin näyttelyn pitäminen voi myöhemmin tuoda taiteilijalle tuloja.”

”Museonäyttelyt on taiteilijoille sen verran merkittäviä uran kannalta, että taiteilijoiden on itse vaikea olla neuvotteluasemassa palkkioiden suhteen ja museot ja muut taidenäyttelytahot ovat tähän saakka hyväksikäyttäneet tätä ’näyttää hyvältä CV:ssä’-logiikkaa.”

”Osallistuin seinämaalauksnäyttelyyn, siitä ei maksettu korvausta, mutta kun maalasin teokset peittoon sain tuntikorvausta.”

5 Taidegallerioista ja niiden sopimus- ja korvauskäytännöistä

5.1 Yleistä taidegalleriatoiminnasta

Suomen galleriakentällä toimii erityisen monia erityyppisiä gallerioita. Pääpiirteissään galleriat voidaan jakaa neljää eri tyyppiin

- 1 yksityiset galleriat
- 2 järjestöjen ja liittojen galleriat
- 3 muut taiteilijavetoiset galleriat (osuuskunnat, yksittäisten taiteilijoiden projektit ym.)
- 4 kaupunkien, kuntien ja valtion ylläpitämät galleriat

Taidegallerioiden määrästä ei ole tarkkaa tietoa. Vuoden 2012 Kulttuurin ja joukkoviestinnän toimialojen yrityksiä koskevassa Tilastokeskuksen tilastossa taideliikkeitä oli 209.²¹ Taideliikkeiden määrästä ei kuitenkaan voi sellaisenaan päätellä taidegallerioiden määrää, sillä taideliikkeisiin tilastoidaan myös muita taiteen myyntikanavana toimivia yrityksiä kuin taidegalleriat, esim. kehystysliikkeet, jotka myyvät taidetta kehystystoiminnan ohessa. Toisaalta merkittävä osa gallerioista on yhdistysmuotoisia ja siten voittoa tavoittelemattomia eikä tule ko. tilastossa luokitelluksi taidealan yritykseksi.²² Vertailutietona voidaan todeta, että suomalaisia ammattimaisesti toimivia taidegallerioita edustavalla Galleristit ry:llä oli vuonna 2015 jäseniä 29, ja niistä osa oli yhdistysmuotoisia gallerioita, jotka eivät näy Tilastokeskuksen tilastossa, koska ne eivät ole siinä tarkoitettuja taideliikkeitä. Galleristit ry:n jäsenkunnassa pääpaino on yksityisissä gallerioissa ja pääkaupunkiseudulla, jossa on suurin galleriakeskittymä.

Taidealan myyntivolyymia koskien suuntaa antavan voidaan pitää sitä, että Tilastokeskuksen vuoden 2012 tilastoissa kaupalliset galleriat, kehystysliikkeet ja muut taideliikkeet työllistivät 155 henkilöä. Liikevaihto oli 20 022 000 euroa ja yritysten maksama palkkasumma oli 2 452 000 euroa.

Eri galleriamallien kesken ja niiden sisällä toiminnan rahoitus ja kustannusten jakautuminen gallerian ja taiteilijan kesken vaihtelee. Järjestöjen, liittojen ja muiden taiteilijavetoisten gallerioiden galleriatoiminta perustuu ajatukseen näyttelytilojen tarjoamisesta

²¹ Kulttuuritilasto 2013, Tilastokeskus.

²² Kulttuurin ja joukkoviestinnän tilastossa yritys voi olla luonnollinen tai oikeushenkilö. Voittoa tavoittelemattomia yhteisöjä ei lueta yrityksiin.

myös vastavalmistuneille taiteilijoille, kokeiluille ja epäkaupalliselle taiteelle. Yksityiset, kaupalliset galleriat eivät yleensä saa apurahoja (joissakin tapauksissa esim. Visuaalisen taiteen keskus Frame voi rahoittaa ulkomaisia messuosallistumisia), vaan rahoittavat toiminnan vuokrilla, myyntituloilla ja toisinaan myös muulla pääomalla. Liittojen, järjestöjen ja muiden taiteilijavetoisten gallerioiden rahoituksesta osa tulee avustuksista tai apurahoista. Saatujen avustusten summat vaihtelevat huomattavasti; osalla toimijoista ne ovat merkittävä tulonlähde ja osalla ei.

Kustannusten jakautumisesta taiteilijan ja gallerian kesken voidaan erottaa kolme pääasiallista mallia, joihin kuitenkin sisältyy eri yksityiskohtia galleriasta riippuen.

1. Galleria perii taiteilijalta vuokran ja myyntiprovision

Vuokra sisältää vaihdellen: kutsut ja julisteet, niiden lähettäminen, avajaiset, tiedotus, ilmoitukset, myyntityö (gallerian kontaktit), näyttelyn valvominen ja huoltaminen jne. Myyntiprovisio on tässä tapauksessa yleensä alempi (30–35 %) eikä koske muita kuin näyttelyn teoksia (suoja-aika vaihtelee).

2. Galleria ei peri vuokraa, mutta perii suuremman myyntiprovision

Tällöin provisio (40–60 %) yleensä peritään myös taiteilijan muusta myydyistä tuotannosta ja taiteilija kuuluu gallerian ns. talliin, joka erikseen sovitusti rajaa osapuolten velvollisuuksia ja etuja.

3. Galleria ei peri vuokraa eikä provisiota

Näissä tapauksissa kyseessä on yleensä joko kaupungin, kunnan tai valtion galleria tai kokeileva, täysin apurahoista toimintansa rahoittava galleria.

Näiltä osin kenttä on liikkeessä.

5.2 Gallerioiden sopimus- ja korvauskäytännöt Galleristit ry:n selvityksen mukaan

Osana työryhmän toimeksiantoa Galleristit ry teki nykyisiä sopimus- ja korvauskäytäntöjä koskevan selvityksen. (Kyselylomake raportin liitteenä 3 b.)

Vastaajajoukossa, jolle kysely lähetettiin, oli mukana yhtä paljon yksityisiä ja yhdistysten/liittojen/osuuskuntien (myöh. järjestö- ym. galleriat) gallerioita. Kyselyn kokonaisvastausprosentti oli 51. Yksityisten gallerioiden vastausprosentti oli noin 30 ja järjestö- ym. gallerioiden vastausprosentti oli 80.

Yksityisissä gallerioissa näyttelyitä oli kyselyn mukaan esillä 10–22/vuosi, ja näissä oli esillä 11–50 taiteilijan teoksia. Järjestöjen ja muiden vastaavien toimijoiden gallerioissa näyttelyiden määrä vaihteli 12 ja 70 välillä ja taiteilijoita oli esillä 12–250/vuosi.

Kaikki kyselyyn vastanneet galleriat ilmoittivat laativansa kirjallisen sopimuksen taiteilijan kanssa. Avovastauksissa toivottiin, että kaikki galleriat alalla toimisivat samoin. Lisäksi avovastauksista kävi ilmi, että kaikki taiteilijat eivät olleet suostuneet allekirjoittamaan sopimusta gallerian kanssa. Galleristit halusivat korostaa taiteilijoille sopimuksen tärkeyttä ja pitivät selkeitä pelisääntöjä molempien osapuolten etuna. Galleristit toivoivat itselleen parempaa turvaa tapauksissa, joissa taiteilija jättää näyttelyvuokran maksamatta.

Gallerioiden rahoitus perustui yksityisissä gallerioissa näyttelyvuokriin ja/tai myyntiprovisioihin ja järjestö- ja muissa vastaavissa gallerioissa myyntiprovisioihin, näyttelyvuokriin sekä apurahoihin ja julkiseen tukeen. Apurahan osuus rahoituksesta vaihtelee paljon ja on

osalla vain murto-osa tuloista, osalla huomattava. Yleisin toimintamalli oli myyntiprovisio ja näyttelyvuokran yhdistelmä. Vain harvat galleriat rahoittavat toimintansa yksinomaan myyntiprovisiolla.

Lisäksi galleriatoiminnan rahoituksen mainittiin perustuvan myös seuraaviin kriteereihin: toisesta ammatista saatavat tulot, julkaisu- ja osallistumismaksut, muu myynti kuin taiteen myynti ja TE-keskuksen työllistämiraha.

Rahoitukseen liittyvinä riskeinä pidettiin myynnin suurta vaihtelua, Suomen pieniä markkinoita, saamattomia näyttelyvuokria ja toiminnan suurta epävarmuutta ja apurahojen lyhytaikaisuutta.

Kustannukset gallerian ja taiteilijan välillä jakautuivat näyttelyn järjestämisessä seuraavasti:

Galleriat vastasivat viestintään, markkinointiin, myyntiin, tilaan sekä hallintoon liittyvistä kuluista, samoin kuin henkilökunnan palkkakuluista. Pääsääntöisesti galleriat vastasivat myös perusvakuutuksesta, näyttelyn oheistapahtumien sekä avajaisten kustannuksista. Galleriat saattoivat maksaa teknisen laitteiston ja tuotantomateriaalien kuluja. Joskus galleriat maksoivat myös kuljetuksiin, matkoihin tai esimerkiksi kuvien käyttöön ja niiden ottamiseen liittyviä kuluja.

Taiteilijat vastasivat aina omista työhuonekustannuksistaan ja pääsääntöisesti myös kuljetuskuluista, teosten tuotantomateriaaleista, matkakuluista ja näyttelyvuokrasta. Taiteilijat vastasivat osin teknisen laitteiston kuluista ja joskus myös oheistapahtumien kuluista, osin viestinnän kuluista ja kuvien käytöstä.

Silloin, kun galleria vei taiteilijoita messuille, vastasi galleria kaikista kuluista.

Galleriat maksoivat joskus työsuorituksista, sikäli, kun se kohdistui teosten valmistamiseen tai oman näyttelyn ripustamiseen. Taiteilijoille saatettiin maksaa luennoista, työpajoista ja muusta mahdollisesti näyttelyyn liittyvästä oheistoiminnasta sekä avusta messu- tai yhteisnäyttelyripustuksessa.

Tekijänoikeudellista näyttelykorvausta gallerianäyttelyistä ei makseta, poikkeuksena suuret, usean taiteilijan kutsunäyttelyt.

5.3 Taiteilijoiden kokemuksia gallerioiden sopimus- ja korvauskäytännöistä Suomessa

Suomen Taiteilijaseuran ja Ornamon taiteilijoille kohdistamassa kyselyssä taiteilijoilta kysyttiin myös gallerianäyttelyiden järjestämiseen liittyvistä käytännöistä. Viimeisen kolmen vuoden aikana 96 prosenttia kyselyn vastaajista oli pitänyt galleriassa ryhmänäyttelyn ja 94 prosenttia yksityisnäyttelyn.

Valtaosa vastaajista piti gallerianäyttelyitä taloudellisesti kannattamattomina. 71 prosentilla vastanneista gallerianäyttelyiden tuotot ovat vain harvoin tai eivät koskaan ole olleet suuremmat kuin kulut. Hyvin merkittävä tulonlähde gallerianäyttelyt olivat 6 prosentille vastaajista (19 taiteilijaa) ja melko merkittävä tulonlähde 16 prosentille (51 taiteilijaa).

Gallerianäyttelyiden pitämistä pidetään kuitenkin uran kannalta merkittävänä. Hyvin merkittäväksi uran kannalta gallerianäyttelyt arvioi 59 prosenttia vastaajista ja jokseenkin merkittäviksi 33 prosenttia vastaajista.

Vastaajista 49 prosenttia ilmoitti joutuneensa yhden tai useamman kerran jättämään gallerianäyttelyn pitämättä taloudellisista syistä.

Avoimessa vastausosiossa pyydettiin vastaajia mainitsemaan kolme asiaa, joita he erityisesti toivoisivat kehitettävän liittyen gallerioiden toimintaan. Avovastaukseen vastasi 272 vastaajaa eli 83 prosenttia kaikista kyselyyn vastanneista.

Eniten esiin nostettiin gallerianäyttelyiden kustannusrakenteen ja taloudellisen riskin epäreilu jakaantuminen taiteilijan ja gallerian välillä. Kaikkiaan 210 vastauksessa toivottiin galleriavuokrien poistoa tai kohtuullistamista, pienempiä myyntiprovisioita tai sitä, että taiteilijan taloudellinen riski ei saisi olla niin suuri. Esiin nousivat myös erilaiset muut näyttelyn järjestämiseen liittyvät kustannukset, joihin taiteilija usein joutuu osallistumaan. Moni vastaaja esitti toiveen, että Suomessa otettaisiin käyttöön ulkomailla käytössä oleva malli, jossa taiteilija ei maksa galleriavuokraa, mutta galleristin myyntiprovisiot ovat suuremmat.

”Tällä hetkellä riski on aivan täysin taiteilijalla lukuun ottamatta muutamia todella hyviä gallerioita.”

”Yksityisnäyttelyiden kohtuuttomat vuokrat, joihin lisäksi usein liittyy myyntiprovisio, kuljetus- ja vakuutuskustannukset, sekä kutsujen painatus ja pahimmillaan jopa avajaistarjoiluista huolehtiminen.”

”Pienemmät vuokrat: Euroopan malli, jossa galleriat eivät peri niin isoa vuokraa mutta myyvät aktiivisesti töitä ja ottavat puolestaan siitä siivun”

Toiseksi eniten mainintoja keräsivät gallerioiden tiedotus- ja markkinointikäytäntöjen kehittäminen sekä myynnin lisääminen. 128 vastaajaa toivoi, että galleriat panostaisivat enemmän myyntityöhön ja markkinointiin.

”Maksan mielelläni provision, jos galleria tekee sen eteen jotain, mutta usein tuntuu, että hoidan itse myyntityön, tiedottamisen ja muun ja maksan siitä ilosta provisiot”

Noin kymmenen mainintaa keräsivät myös gallerianäyttelyiden hakuajat (mielipiteitä sekä lyhentämisen että pidentämisen puolesta), aukioloaikojen pidentäminen arkisin, sopimuskäytäntöjen ja toiminnan ammattimaistuminen, gallerioiden oheistapahtumien järjestäminen sekä kansainvälisen yhteistyön lisääminen. Myös apurahojen ohjaamista enemmän gallerioille kannatettiin joissain vastauksissa.

”Nykyisin näyttelyaikojen haku menee ristiin apurahojen haun kanssa. Auttaisi kovasti, jos näyttelyaika olisi varmistunut apurahoja anottaessa.”

5.4 Galleriatoiminnan kehittämisestä Suomessa

Suomalainen galleriakenttä eroaa koko lailla kansainvälisestä galleriakentästä. Suurimmat erot ovat siinä, että meillä galleriat jakautuvat useisiin erityyppisiin toimijoihin, joista osa on järjestö-, liitto- tai osuuskuntapohjaisia. Nämä toimijat eivät kerää ns. taiteilijatalleja. Lisäksi suurimmalla osalla suomalaisista galleriatoimijoista tulonmuodostus perustuu näyttelyvuokran ja provision yhdistelmään.

Nykytaiteen gallerian tehtävä kansainvälisellä kentällä on edustaa taiteilijaa, edistää taiteilijan uraa, auttaa taiteilijaa tuottamaan teoksia ja esittää, välittää ja myydä taiteilijan teoksia. Suomessa vain harvoilla taiteilijoilla on oma galleristi, joka toimii yllä kuvatulla tavalla kansainvälisesti. Tämä voi aiheuttaa hankaluuksia taiteilijan kansainvälisen uran kannalta, sillä kansainvälinen käytäntö on, että taiteen myyminen ja ostaminen tapahtuu välittäjän kautta²³. On kuitenkin hyvä huomioida, että suomalaisilla taiteilijoilla on myös ulkomaisia galleristeja eli kansainvälisen uran luominen ei ole sidottu yksinomaan kotimaisen gallerian rooliin.

Gallerioiden nykyinen toimintamalli voi vaikuttaa kuvataiteen myyntiin ja asemaan Suomessa. Visuaalisen taiteen keskus Framen johtaja Raija Kolin mukaan suomalainen toimintamalli, jossa taiteilija tuottaa itse teoksensa, kuljettaa ne galleriaan ja maksaa

²³ Framen johtaja Raija Kolin asiantuntijakuuleminen työryhmän kokouksessa 7.10.2015.

näyttelyvuokraa, herättää Suomen ulkopuolella hämmennystä. Ulkomailla maksullisen gallerian näyttely taiteilijan cv:ssä laskee taiteilijan ja teoksen arvoa. Suomen galleriakentässä maksullisuus ei kuitenkaan samaan tapaan viittaa huonoon laatuun. Epäkaupallisella galleriatoiminnalla on Suomessa vankka asema erityisesti alalle vasta tulevien taiteilijoiden teosten esittäjänä sekä vaikeammin myytävissä olevan taiteen näyttelytilana. Monimuotoinen galleriakenttä antaa Suomessa erilaisille taiteen tekijöille mahdollisuuden teosten esille saamiseen, mutta sen kääntöpuolena on pitkäjänteisen taiteilijan uran tukemisen ja teosmyynnin vähyys.

Frame on järjestänyt valmennusta gallerioille kansainväliseen toimintaan liittyen vuodesta 2013. Osallistuvilta gallerioilta on tullut palautteessa tarvetta kehittää mm. toimintatapoja ja -malleja (ns. parhaat käytännöt), strategiatyötä, valmennusta, mentorointia, tiedon saantia onnistuneista kansainvälisistä malleista, verkottumista, tiedonvaihtoa, viestintää, sosiaalisen median hyödyntämistä ja myyntityötä. Framen näkökulmasta tarvetta on myös gallerian roolien kehittämiseksi, rahoituskäytännöille, profiloinnille, taiteilijan uran edistämiseksi ja avustamiselle teostuotannossa, kansainvälisille messuille osallistumiselle ja välitystyölle.

Frame on todennut, että suomalaisen kuvataiteen kansainvälinen välittäjäporras on pieni, mikä vaikeuttaa alan toimintaa. Myös taiteilijat toivoivat heille osoitetussa kyselyssä galleriatoiminnan myynnin ja markkinoinnin kehittämistä sekä provisiopohjaiseen myyntiin siirtymistä yhdistetyn proviisio- ja vuokramenettelyn sijaan. Gallerioille suunnatussa kyselyssä puolestaan kävi ilmi, että kotimaan markkinatilanteessa gallerioiden toiminta on jo nykyisillä käytännöillä usein vain heikosti kannattavaa tai tappiollista. Tämä koskee myös toimijoita, joiden malli perustuu vain proviisioon, vaikka ulkomaista messutoimintaa ja asiakkaita olisi.

Suurena haasteena on kasvattaa taiteen myyntiä Suomen pienillä markkinoilla ja kehittää keinot suomalaisen galleriakentän erityisololoissa myynnin ja markkinoinnin laajentamiseksi sekä kansainvälistymisen helpottamiseksi. Gallerioiden markkina-alueen kasvattaminen laajemmin kansainväliseen suuntaan lisää taiteen myyntiä ja sitä kautta taiteilijan tuloja.

6 Taiteen edistämiskeskuksen tuki kuvataiteen näyttelytoimintaan

Osana työryhmän työskentelyä tarkasteltiin Taiteen edistämiskeskuksen kuvataiteen näyttelytoimintaan myöntämään tukeen sen selvittämiseksi, miten näyttelytoimintaan myönnetyt avustukset ohjautuvat. Taiteen edistämiskeskus (Taike) myöntää vuosittain kuvataiteen edistämiseen apurahoina ja avustuksina yhteensä noin 1,3 miljoonaa euroa. Tuki katetaan veikkausvoittovaroin ja valtaosa siitä kohdistuu näyttelytoiminnan tukemiseen. Tämän lisäksi Taike tukee taiteilijoiden työskentelyä myöntämällä valtion taiteilija-apurahoja sekä kuvataiteen näyttöapurahoja. Kyseisinä vuosina, johon tarkastelujakso ajoittuu, opetus- ja kulttuuriministeriöstä ei jaettu kuvataiteen näyttelytoimintaan tarkoitettuja toiminta-avustuksia yhteisöille, ainoastaan museoita tuettiin vos-järjestelmän ja harkinanvaraisen tuen kautta.²⁴

Taiteen edistämiskeskuksen valtakunnallinen tuki kuvataiteen näyttelytoimintaan voidaan jakaa kolmeen osaan:

- 1) Taiteilijoiden työskentelyn tukemiseen:
  - taiteilija-apurahat
  - kuvataiteen näyttöapurahat
- 2) Materiaali- ja laitehankintojen ja näyttelykustannusten tukemiseen:
  - kohdeapurahat
- 3) Yhteisöjen näyttelytoiminnan tukemiseen:
  - toiminta- ja erityisavustukset yhteisöille

Osa tuesta on välillistä. Tuki työskentelyyn ja materiaali- ja laitehankintoihin ei kohdistu suoraan näyttelytoimintaan. Kuvataiteen yhteisöille myönnettävistä avustuksista sekä kuvataiteen kohdeapurahoista suurin osa kohdistuu kuitenkin suoraan näyttelytoiminnasta aiheutuviin kustannuksiin.

Taiken valtakunnallisia apurahoja tai avustuksia haki vuonna 2014 kaikkiaan 6 238 hakijaa, joista yksityishenkilöitä oli 77 prosenttia, työryhmiä 9 prosenttia ja yhteisöjä 14 prosenttia. Suurin hakijaryhmä olivat kuvataiteen hakijat, joita oli kaikista hakijoista neljäsosa.²⁵

---

24 Näyttelytoiminta on osa edunsaajien toimintaa myös muilla visuaalisen taiteen aloilla, esim. valokuvataiteessa, mediataiteessa ja sarjakuvataiteessa. Työryhmä keskittyi kuitenkin tarkastelemaan tarkemmin vain kuvataiteen alan näyttelytoimintaan myönnettyä rahoitusta.

25 Karhunen, Paula: Taiteen edistämiskeskuksen tuki taiteen edistämiseen 2014, www.taike.fi/julkaisut

Valtakunnallisten tukimuotojen lisäksi Taiteen edistämiskeskuksen aluetoimipisteet tukevat alueidensa kuvataiteilijoita myöntämällä lyhyitä työskentelyapurahoja ja kohdeapurahoja sekä erityisavustuksia yhteisöjen hanketoimintaan.

Alueellisia apurahoja ja avustuksia haki vuonna 2014 kaikkiaan 3 605 hakijaa. Hakijoista 63 prosenttia oli yksityishenkilöitä, 17 prosenttia työryhmiä ja 24 prosenttia yhteisöjä. Myös alueellisten apurahojen ja avustusten hakijoissa kuvataiteen hakijat muodostivat suurimman hakijaryhmän (28 prosenttia kaikista hakijoista).²⁶

Apurahamuotojen lyhyt esittely

Taike tukee ammattitaitelijoiden työskentelyä myöntämällä vuosittain 545 taiteilija-apurahavuotta. Kuvataiteen osuus niistä on 138 vuotta. Taiteilija-apurahojen pituudet vaihtelevat puolesta vuodesta viiteen vuoteen.

Lisäksi vuosittain myönnetään kuvataiteen näyttöapurahoja visuaalisten alojen taiteilijoille. Näyttöapurahan suuruus on 8 000 euroa ja se on tarkoitettu viiden kuukauden työskentelyyn. Kuvataiteen näyttöapurahoihin käytettävissä oleva summa on ollut viime vuosina 960 000 euroa, joten apuraha on voitu myöntää 120 taiteilijalle. Apurahoja voivat saada kuvataiteen, valokuvataiteen ja taideteollisen alan ammattilaiset.

Materiaali- ja laitehankintoja ja näyttelykustannuksia tuetaan kohdeapurahoilla. Kohdeapurahat on tarkoitettu ammattitaitelijoiden yksittäisten hankkeiden toteuttamiseen apurahan myöntövuonna. Kuvataiteen kohdeapurahoja haetaan pääasiassa näyttely- ja materiaalikustannuksiin. Apurahojen myöntösummat vaihtelevat, mutta esimerkiksi vuonna 2015 kohdeapurahat olivat pääasiassa 2 000–3 000 euron suuruisia.

Kaikki työskentelyapuraha- ja kohdeapurahapäätökset perustuvat vertaisarviointiin.

Kuvataiteen yhteisöjä Taike tukee myöntämällä vuosittain toiminta- ja erityisavustuksia. Toiminta-avustukset on tarkoitettu oikeustoimikelpoisten yhteisöjen eli yhdistysten, säätiöiden, osuuskuntien ja yritysten toiminnan tukemiseen. Kuvataiteen toiminta-avustukset on osoitettu kuvataidetta edistävien yhteisöjen ja taidekoulujen toimintaan. Avustuksilla on tähän asti tuettu pääsääntöisesti yhteisöjen näyttelytoimintaa.

Erityisavustuksia myönnetään puolestaan eri taiteenalojen oikeustoimikelpoisten yhteisöjen myöntövuoden aikana toteuttaviin hankkeisiin. Kuvataiteen erityisavustuksia on myönnetty muun muassa tapahtumien, seminaarien ja näyttelyiden järjestämiseen sekä kansainväliseen yhteistyöhön.

Taiteilijoille myönnetyt apurahat kuvataiteen näyttelytoimintaan v. 2015

Valtakunnallisia kuvataiteen kohdeapurahoja haki vuodelle 2015 491 taiteilijaa tai työryhmää. Hakemuksista 314 eli 68 prosenttia oli kohdistettu näyttelykustannuksiin²⁷ ja niiden yhteenlaskettu summa oli yli 1,1 miljoonaa euroa.

Kohdeapurahan sai 161 hakijaa ja myönnettyjen apurahojen yhteenlaskettu summa oli 481 200 euroa. Näyttelykustannuksiin apurahan sai 109 hakijaa eli 68 prosenttia myönteisen apurahapäätöksen saaneista. Myöntöpäätökset olivat siis samassa suhteessa hakemuksiin nähden. Tukea näyttelytoimintaan pystyttiin määrärahojen puitteissa myöntämään 325 500 euroa.

²⁶ Karhunen, Paula: Taiteen edistämiskeskuksen tuki taiteen edistämiseen 2014, www.taike.fi/julkaisut

²⁷ Suurin osa näistä hakemuksista kohdistui pelkkiin näyttelykustannuksiin, pieni osa (4 % kaikista hakemuksista) sekä näyttely- että materiaalikustannuksiin.

Näyttelykustannuksiin myönnettyjä kohdeapurahoja haetaan erityisesti vuokratukustusten kattamiseen. Lisäksi apurahoilla katetaan muun muassa teosten kuljetuskustannuksia, kutsukorteista ja näyttelyn markkinoinnista aiheutuvia kustannuksia sekä taiteilijan mahdollisia matkakustannuksia.

Yhteisöille myönnetty avustukset kuvataiteen näyttelytoimintaan

Kuvataiteen toiminta-avustuksia vuodelle 2015 haki 51 yhteisöä. Avustus myönnettiin 32 yhteisölle.

Suurin osa toiminta-avustuksista myönnettiin yhteisöjen näyttelytoiminnan tukemiseen²⁸. Lisäksi tukea myönnettiin kolmelle virallisen tutkintojärjestelmän ulkopuolella toimivalle, ammatillisiin opintoihin valmistavaa opetusta tarjoavalle oppilaitokselle. Kuvataiteen toiminta-avustuksista 295 000 euroa on opetus- ja kulttuuriministeriön päätöksellä kohdennettu kuvataiteen oppilaitoksille. Toiminta-avustuksia myönnettiin yhteensä 756 000 euroa.

Yksittäisiin näyttelyihin ja hankkeisiin erityisavustusta haki 48 yhteisöä. Avustus myönnettiin 16 hakijalle ja kokonaisavustussumma oli 53 800 euroa. Erityisavustushakemuksista 33 prosenttia kohdistui näyttelytoiminnasta aiheutuviin kustannuksiin. Näyttelytoiminnasta aiheutuviin kustannuksiin erityisavustuksen sai 4 yhteisöä eli 25 prosenttia myönteisen päätöksen saaneista.

Apuraha- ja avustuspäätösten päällekkäisyys

Tiedossa on, että hyvin harva näyttelypaikka tarjoaa Suomessa näyttelytiloja taiteilijan käyttöön ilmaiseksi. Mutta kuinka yleistä on, että julkisin varoin tuetaan samaa näyttelyä sekä myöntämällä avustusta taiteilijalle näyttelykustannusten kattamiseen että yhteisölle näyttelytoiminnan pyörittämiseen?

Puolet (50 prosenttia) näyttelytoimintaan apurahaa saaneiden taiteilijoiden ja työryhmien näyttelyistä pidettiin näyttelytiloissa, joiden toimintaa Taiteen edistämiskeskus oli tukenut saman vuonna myös yhteisöavustuksilla. Valtaosa näistä näyttelypaikoista oli isojen, valtakunnallisten taiteilijajärjestöjen ylläpitämiä näyttelytiloja. Lisäksi joukossa oli muita näyttelytoimintaansa tukea saavia toimijoita, kuten eri kaupunkien taiteilijaseurojen ylläpitämiä näyttelytiloja ja esimerkiksi Helsingin Taidehalli.

Yksityisissä gallerioissa pidettävien näyttelyiden kustannuksiin avustusta sai 43 prosenttia näyttelytoimintaan avustuksen saaneista. Ulkomailla näyttelyn piti 12 prosenttia apurahan saajista.

Apurahaa näyttelykustannuksiin haettiin myös valtionosuuden piirissä olevissa museoissa pidettyihin näyttelyihin. Apurahan saajista 11 prosentilla näyttelypaikkana oli museo.²⁹

Yhteenveto tuloksista ja kehittämisehdotuksia

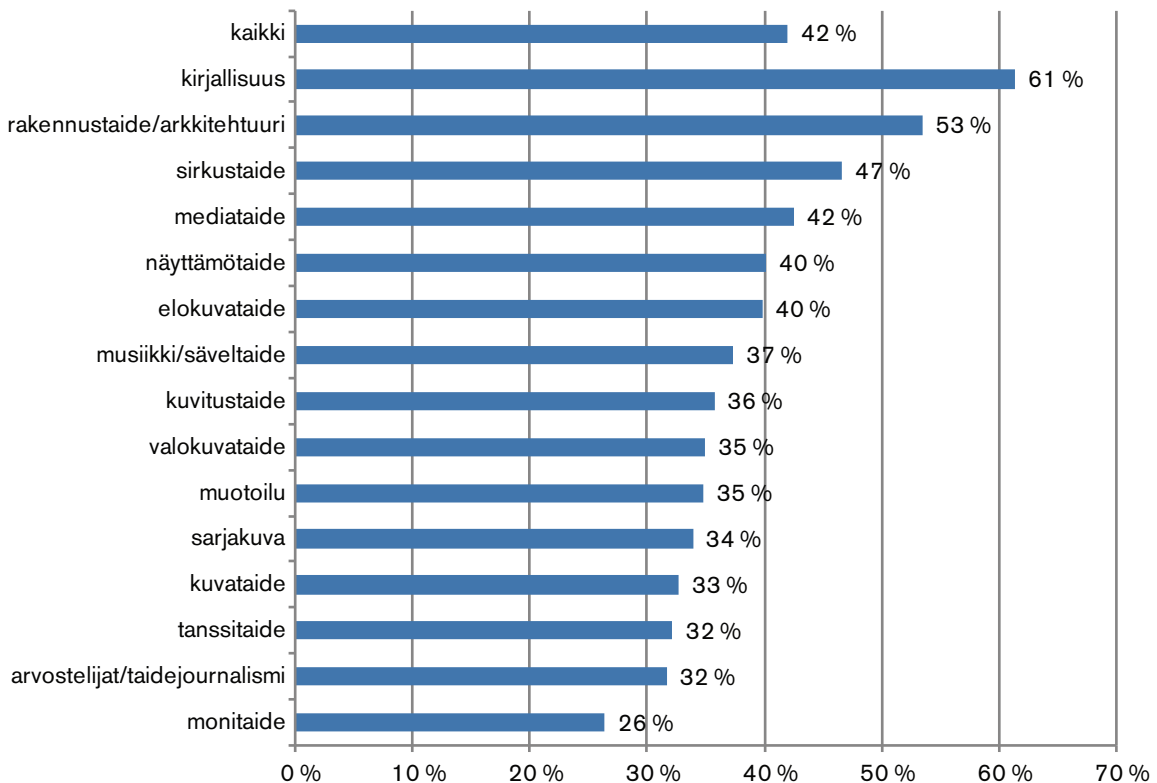
Näyttelyt ovat taiteilijan uran kannalta välttämättömiä, mutta taloudellinen riski niihin osallistumisesta näyttäisi olevan taiteilijan henkilökohtaisen talouden kannalta suuri -

²⁸ Hakijoista 45 prosenttia haki toiminta-avustusta pelkästään näyttelytoimintaan vuodelle 2015, 55 prosenttia sekä näyttely- että muuhun toimintaan.

²⁹ Prosenttiluvuista tulee yhteenlaskettuna enemmän kuin sata, sillä muutamalle (4) apurahan saajalle myönnettiin yksi apuraha usean eri näyttelyn järjestämiseen.

näyttelypaikasta riippumatta. Taiteilijan taloudellista riskiä ei välttämättä pienennä se, että näyttelytilaa vuokraavalle yhteisölle on jo myönnetty valtionavustusta näyttelytoiminnan järjestämiseen. Museo on näyttelypaikkana kuitenkin taiteilijalle taloudellisesti varmempi vaihtoehto kuin galleria, koska taiteilijan ei tarvitse maksaa vuokraa voidakseen pitää näyttelyn, vaikka teosten tuotantokustannukset ja osa muista kustannuksista jäisikin hänen katettavakseen. Toisaalta tulos osoittaa myös, että erilaisia järjestöjen ylläpitämiä näyttelytiloja pidetään arvossa. Yksityisnäyttely taidejärjestöjen gallerioiden tai Taidehallin kaltaisissa tiloissa on tärkeä taiteilijoiden uran kannalta. Apurahat myöntävä toimikunta ymmärtää niiden arvon ja haluaa tukea näyttelyistä syntyviä kustannuksia apurahalla näyttelypaikan saamasta yhteisöavustuksesta huolimatta. Koska tilat ovat yhteisöavustuksesta huolimatta taiteilijalle maksullisia, näyttelyn järjestämisen kulut ovat taiteilijalle suuret ja ilman apurahaa näyttelyn järjestäminen on monelle mahdotonta.

Kuvataide on suhteessa hakijamääriin ja myönnettävissä oleviin apurahiin onnistumisprosenttiltaan heikoimmin menestyviä taiteenaloja. Kuilu haettujen ja myönnettyjen apurahojen sekä apurahasummien välillä on lähtökohtaisesti erittäin suuri. Koska kohdeapurahoja haetaan syksyisin seuraavalle kalenterivuodelle, haetaan apurahaa useimmiten jo sovitusta näyttelyistä aiheutuviin kustannuksiin.

Kuvio 1. Taiteen edistämiskeskuksen kaikkien apurahojen/avustusten saajien osuus (%) hakijoista taiteenaloittain vuonna 2014

Paula Karhunen: Taiteen edistämiskeskuksen tuki taiteen edistämiseen 2014, www.taike.fi/julkaisut

Samalla tuloksista voi vetää myös johtopäätöksen, että näyttelytoimintaan myönnetty avustukset eivät yhteisöjen ylläpitämien näyttelytilojen kohdalla selvästikään riitä toiminnan pyörittämiseen, vaan lisäksi näyttelyistä täytyy periä vuokratuloja. Tilavuokra oli suurimpia näyttelykustannuksia taiteilijoille, jotka pitivät näyttelynsä gallerioissa ja yhdistysten ylläpitämissä näyttelytiloissa. Museonäyttelyiden kohdalla kyse on pääsääntöisesti muista kuluista kuin tilavuokrasta.

Nykyinen tilanne, jossa valtaosa näyttelyn kustannuksista ja riski näyttelyn rahoituksesta saattaa jäädä taiteilijan vastuulle, on kuitenkin taiteilijoiden toimeentulon näkökulmasta kestävä. Jos kuvataiteilijoille tarkoitetuista kohdeapurahoista merkittävä osa siirtyy taiteilijan kautta kuvataiteen yhdistyksille, yrityksille ja säätiöille, voi kysyä, onko kohdeapurahan enää tuki taiteilijoille? Toki kohdeapurahan myönnetään kohteeseen, johon taiteilija sitä hakee.

Apurahatilastojen perusteella vaikuttaa siltä, että taiteilijoiden henkilökohtaiset apurahat ovat lähes ainoa mahdollisuus näyttelykustannusten kattamiseen ja taiteilijat näyttävät asettavan ne etusijalle suhteessa muihin mahdollisiin hakukohteisiin. Valtaosa kuvataiteen kohdeapurahoista menee nyt näyttelykustannusten tukemiseen. Näin ollen tuki uusien laitteiden ja materiaalien hankintaan, kansainvälistymiseen, työtilojen kustannuksiin ja kaikkeen muuhun toimintaan, jota kuvataiteen kohdeapurahoilla olisi tarkoitus myös tukea, jää varsin pieneksi.

7 Visuaalisen alan taiteilijoiden tulonmuodostuksesta

Osana työryhmän työtä tarkasteltiin myös visuaalisen alan taiteilijoiden taiteellisesta työstään saamaa tuloa kokonaiskuvan muodostamiseksi aiheesta. Visuaalisen alan taiteilijoiden tulonmuodostusta on esitelty tarkemmin raportin liitteenä 2 olevassa Taiteen edistämiskeskuksen erityissuunnittelija Kaija Rensujeffin artikkelissa ”Kuvataiteilijoiden, kuvataiteen monialaisten, valokuvataiteilijoiden ja mediataiteilijoiden tulotaso ja tulonmuodostus 2000-luvulla”.

Visuaalisen alan taiteilijat ovat korkeasti koulutettuja: kuvataiteilijoista 50 prosentilla on vähintään ylempi korkeakoulututkinto ja valokuvataiteilijoista 70 prosentilla. Kuvataiteen monialaisiksi itsensä luokittelevilla taiteilijoilla vastaava luku on 43 prosenttia ja kaikilla taiteilijoilla se on 49 prosenttia.

Rensujeffin artikkelista, joka perustuu ”Taiteilijan asema 2010” -tutkimuksen aineistoon, voidaan todeta, että visuaalisella alalla taiteellisesta toiminnasta saatavat ansiot jäävät alhaisiksi moniin muihin taiteenaloihin verrattuna, vaikka apurahat huomioitaisiinkin osana tulonmuodostusta. Erityisesti taiteellisesta toiminnasta saatavien palkkojen ja palkkioiden osuus on visuaalisen alan taiteilijoilla huomattavan alhainen.

Perinteisillä kuvataiteen aloilla toimivilla taiteilijoilla oli selvityksen perusteella jonkin verran myyntituloja, mitä Rensujeff pitää osoituksena siitä, että tällä kuvataiteen osaluueella on jonkin verran myös kysyntää. Kuvataiteilijoista 15 prosenttia piti myyntituloja tärkeimpänä tulonlähteenään. Sen sijaan kuvataiteen monialaisista vain prosentti ilmoitti myyntitulot tärkeimmäksi tulonlähteekseen ja valokuvataiteilijoista kolme prosenttia.

Kuvataiteilijoiden taiteellisesta työstä saatujen bruttotulojen mediaani oli 5 000 euroa vuodessa, kuvataiteen monialaisilla vastaava luku oli 2 000 euroa ja valokuvataiteilijoilla 2 625 euroa.

Valokuvataiteen alalla samoin kuin mediataiteen alalla konstruoidut kokonaistulot, johon luetaan kaikki veronalaiset tulot ja apurahat, olivat kuitenkin kuvataidetta suuremmat, johtuen siitä, että tulot taidetta sivuavasta ja muusta työstä sekä apurahat ovat näillä taiteenaloilla suhteellisen korkeat ja niitä saa iso osuus näillä taiteenaloilla toimivista. Kuvataiteilijoiden konstruoitujen kokonaistulojen mediaani oli 20 220 euroa vuodessa ja kuvataiteen monialaisilla mediaani oli 20 618 euroa, kun vastaava luku valokuvataiteilijoilla oli 33 608 euroa ja kaikilla taiteilijoilla 30 000 euroa vuodessa.

Taiteellisen työn taloudellinen kannattamattomuus ja suuri palkattoman työn osuus samoin kuin rahoituksen riittämättömyys ovat kuvataiteilijoiden mukaan ammatillisen uran negatiivisimpia tekijöitä. Rensujeff toteaa, että kuvataiteilijoiden oletetaan usein tekevän työtä ilman palkkaa. Taiteilijan asema -tutkimuksen aineiston perusteella kuva-

taiteilijat ovat uransa aikana kohdanneet merkittävästi enemmän erilaisia uraan liittyviä negatiivisia tekijöitä muilla taiteenaloilla toimiviin taiteilijoihin verrattuna. Kuvataiteilijoiden tärkeimpiä tulonlähteitä olivat selvityksen mukaan erilaiset tulonsiirrot.

Rensujeffin mukaan taiteilijoiden asema työmarkkinoilla oli vuonna 2010 entistä epävakampi ja taiteilijat toimivat taiteilija-ammateissaan useissa erilaisissa asemissa vuoden mittaan. Työelämä on muuttunut entistä sirpaleisemmaksi ja vapaiden taiteilijoiden, joihin visuaalisen alan taiteilijat luetaan, osuuden kasvu 2000-luvulla ja opetustyön ja muun taiteellisen työhön liittyvän työn osuuden lasku ennakoivat mm. huonoa eläke- ja sosiaaliturvaa suurelle joukolla taiteilijoita.

Rensujeffin mukaan selvityksen perusteella visuaalisen alan taiteilijat osoittautuivat kuitenkin muiden alojen taiteilijoita ”kansainvälisemmiksi”. He opiskelevat ja työskentelevät ulkomailla ja saavat sieltä tuloja. Rensujeffin mukaan nämä seikat viittaavat siihen, että pieniä kotimarkkinoita yritetään laajentaa hankkimalla koulutusta ulkomailta sekä työskentelemällä ulkomailla että osallistumalla näyttelytoimintaan myös Suomen ulkopuolella.

8 Kehittämisehdotuksia ja toimenpideesityksiä

Työryhmä on kehittämissuhteita ja toimenpide-esityksiä tehdessään huomionnut yhtäältä taiteilijoiden taloudelliset haasteet ja toisaalta näyttelyjärjestäjien taloudelliset reunaehdot. Muun muassa tämän johdosta työryhmä ei esitä pakottavaa lainsäädäntöä tai pakottavia ehtoja valtion näyttelytoimintaan liittyvään rahoitukseen, vaan kantavana periaatteena kehittämissuhteiden ja toimenpide-esitysten valmistelussa on ollut sopimusvapaus sekä kehittämisen tukeminen levittämällä hyviä käytäntöjä. Työryhmä tiedosti, että hallinnollinen pakottaminen saattaisi johtaa joidenkin näyttelyjärjestäjien osalta toiminnan lopettamiseen tai supistamiseen.

Työryhmä esittää joitakin muutoksia valtionvarojen kohdentamiseen. Valtion taloudellinen tilanne on haastava, eikä toimintamenoihin voida esittää lisäystä, joten työryhmän esittämät muutokset on toteutettava opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan kehityksen puitteissa ja todennäköisimmin taiteen- ja kulttuurin määrärahoissa. Työryhmä ei selvittänyt varojen uudelleenkohdentamista enemmälti.

Työryhmä totesi, että taidegallerioiden toiminta kaipaisi alan määrätietoista kehittämistä, jotta taiteen myynnin markkinoita voitaisiin laajentaa.

Työryhmä on päättänyt antamaan seuraavat kehittämissuhte- ja toimenpide-ehdotukset. Kukin toimenpiteen vaikutusta on arvioitu sen yhteydessä:

Suosituksat hyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä

1) Työryhmä on laatinut suosituksat museoille ja muille näyttelyjärjestäjille asioista, joista näyttelyn järjestämisen yhteydessä tulisi sopia. Suositukset ovat työryhmän raportin liitteenä 1.

Toimenpiteen vaikutus: Tietoisuus hyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä lisääntyy ja hyvät sopimus- ja korvauskäytännöt leviävät alalla. Yksittäiset sopimustilanteet nopeutuvat ja selkeytyvät.

2) Osapuolet (näyttelyjärjestäjät ja taiteilijoiden edustajat) yhdessä tai erikseen järjestävät koulutusta sopimus- ja korvauskäytäntöihin liittyvissä asioissa.

Toimenpiteen vaikutus: Osaaminen sopimus- ja korvauskäytäntöihin liittyvissä asioissa lisääntyy.

Hyvien sopimus- ja korvauskäytäntöjen edistäminen museotoiminnassa

3) Suomen museoliitto edistää museoiden tietoisuutta hyvistä sopimus- ja korvauskäytännöistä muun muassa viestinnällä, koulutuksella ja suosituksilla.

Toimenpiteen vaikutus: Hyvät sopimus- ja korvauskäytännöt juurtuvat museoihin.

4) Opetus- ja kulttuuriministeriö selvittää, voidaanko uudistettavassa valtionosuusjärjestelmässä ottaa huomioon hyvien sopimus- ja korvauskäytäntöjen edistäminen.

Toimenpiteen vaikutus: Valtion rahoitus kannustaisi hyvien sopimus- ja korvauskäytäntöjen omaksumista ja käyttöä museoissa.

5) Opetus- ja kulttuuriministeriö selvittää mahdollisuuksia myöntää museoille määräaikaisesti avustuksia taiteilijoille maksettavien näyttelypalkkioiden kattamiseksi. Varat tähän osoitetaan määrärahoja uudelleen kohdentamalla, koska lisämäärärahoja valtion talousarvioon ei ole tulossa.

Toimenpiteen vaikutus: Rahoituksella kannustettaisiin museoita noudattamaan suosituksia sopimus- ja korvauskäytännöistä. Museoilla on mahdollisuus maksaa taiteilijoille enemmän/parempia palkkioita, kuin niillä ilman lisärahoitusta olisi.

6) Ehdotetaan, että Museoviraston koordinoiman museoiden arviointimallin osaksi tulisi sopimus- ja korvauskäytäntöjä koskeva kriteeristö.

Toimenpiteen vaikutus: Museot arvioivat aiempaa systemaatisemmin omia sopimus- ja korvauskäytäntöjään.

Valtionavustukset näyttelytoimintaan järjestöille ja muille organisaatioille

7) Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Taiteen edistämiskeskus käyvät läpi päällekkäisyydet näyttelytoimintaan myönnettävien valtionavustusten osalta ja pyrkivät poistamaan ne. Avustustoimintaa tulisi kehittää siihen suuntaan, että mikäli näyttelyjärjestäjä saa toimintaansa merkittävää valtionavustusta, ei näyttelyn järjestämiseen liittyviä vuokra- yms. kustannuksia tulisi periä taiteilijalta. Vastaavasti yksittäiselle taiteilijalle ei tulisi myöntää kohdeapurahaa ko. organisaatioiden järjestämästä näyttelystä suoranaisesti aiheutuvien kulujen kattamiseen, kuten vuokranmaksuun.

Toimenpiteen vaikutus: Päällekkäiset myönnöt samaan tarkoitukseen poistuvat vähitellen valtionavustuksista. Vastuunjako näyttelyjärjestäjän ja taiteilijan välillä selkeytyy.

8) Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Taiteen edistämiskeskus voivat hakuilmoituksissa edellyttää näyttelytoimintaan myönnettävien valtionavustusten osalta organisaatiolta selvitystä hyvien sopimus- ja korvauskäytäntöjen sekä niitä koskevien suositusten noudattamisesta.

Toimenpiteen vaikutus: Näyttelyjärjestäjät huomioivat hyvät sopimus- ja korvauskäytännöt osana toimintansa suunnittelua. Näyttelyjärjestäjät huolehtivat hyvien sopimus- ja korvauskäytäntöjen noudattamisesta, mikäli ne saavat valtionavustusta toimintaansa.

Valtionavustukset taiteilijoille

9) Varataan valtion varoihin taiteilijoiden haettavaksi määräraha, jonka käyttötarkoitus on näyttelyihin osallistumiseen liittyvien kustannusten korvaaminen niissä tapauksissa, joissa näyttelyjärjestäjä ei saa valtionosuutta tai valtionavustusta toimintaansa. Hyväksyttäviä kustannuksia voisivat olla esimerkiksi teosten valmistuskulut, pakkaaminen, kuljetus ja kuljetusvakuutus sekä vuokratkustannus. Tämä korvaisi tai täydentäisi nykyistä Taiteen edistämiskeskuksessa haettavana olevaa kuvataiteen kohdeapurahaa. Taiteilijalle myönnettävä apuraha on kilpailuoikeudellisesti neutraalimpi kuin tuki kaupallista toimintaa harjoittavalle yhteisölle.

Toimenpiteen vaikutus: Taiteilija voi kattaa näyttelystä aiheutuvia kustannuksia kohdeapurahalla. Taiteilijalle saattaisi tulla enemmän valinnanvaraa sen suhteen, mihin näyttelyyn hän osallistuisi. Negatiivisena vaikutuksena voi olla, että yhä useammat näyttelyjärjestäjät pyrkisivät siirtämään kustannukset taiteilijan maksettavaksi. Toisaalta taiteilijalla olisi paremmat mahdollisuudet harkita näyttelyyn osallistumista, kun taloudelliset reunaehdot eivät ole niin vahvasti näyttelyjärjestäjän hallinnassa.

Välittäjäportaan tukeminen ja galleriatoiminta

10) Kehitetään gallerioiden liiketoimintaosaamista (mm. myynti, markkinointi, tiedotus ja asiakassuhteiden hoito), jotta myynti lisääntyisi. Pitkän ajan tavoitteena on, että gallerian ei tarvitsisi periä näyttelyvuokraa taiteilijalta, vaan tulot tulisivat myyntiprovisiosta. Myös taiteilijalle gallerianäyttely olisi nykyistä useammin tulonlähde, ei menoerä. Tämän myötä myös gallerioiden kansainvälistyminen olisi helpompaa.

Toimenpiteen vaikutus: Galleriakentän liiketoimintaosaaminen ja taiteen myynti lisääntyy ja gallerioiden valmiudet toimia kansainvälisesti paranevat. Toimenpiteen onnistumisen kannalta keskeistä on, että löytyy taho, joka ottaa vastuun prosessin edistämisestä ja organisoinnista sekä rahoituksen hakemisesta. Vastuutahon on syytä olla jokin alan toimija.

11) Opetus- ja kulttuuriministeriö, Galleristit ry. ja Frame selvittävät mahdollisuutta kehittää ulkomaisiin, jurytettyihin taidemessuihin osallistuville gallerioille vientiavustusjärjestelmää.

Toimenpiteen vaikutus: Suomen pienet markkinat huomioiden on tärkeää kehittää taiteen vientiä ja kasvattaa näin asiakaskuntaa, jolloin myös myyntitulot ja taiteilijan tulot kasvavat.

12) Kehitetään taidegallerioiden digitaalista myyntiä. Ornamo, Suomen Taiteilijaseura ja Galleristit ry käynnistävät hankkeen, jossa luodaan yhteinen nettialusta ja -kauppa gallerioiden taiteen myyntiin.

Toimenpiteen vaikutus: Tavoitetaan lisää sekä kotimaisia että ulkomaisia ostajia, taiteen myynti lisääntyy ja taiteilijan tulot kasvavat.

Taiteen myynnin lisääminen ja tiedotus

13) Näyttelyjärjestäjän edustajat ovat valmiita (muissakin kuin gallerianäyttelyissä) vastaamaan kävijöiden ostamista koskeviin kysymyksiin ja antamaan pyydettyä kävijöille tiedot siitä, miten taiteilijaan tai hänen edustajaansa (galleristi tai vastaava) saa yhteyden, vaikka kyseessä ei olisikaan myyntinäyttely.

Toimenpiteen vaikutus: Toimenpide edistää taiteen myyntiä ja näyttelykävijöiden taidehankintoja.

14) Kehitetään taidelainaamoja koskevan selvityksen (valmisteilla) suositusten pohjalta taidelainaamoiden toimintaa, sillä ne muodostavat ns. matalan kynnyksen taidehankintakanavan.

Toimenpiteen vaikutus: Taiteen hankinta lisääntyy myös niiden keskuudessa, jotka eivät ole vakiintuneita taiteen ostajia ja joille galleriat myyntikanavina eivät ole tuttuja.

Taiteilijoiden tunnettuuden lisääminen

15) Hyödynnetään museoiden, kirjastojen ja arkistojen internetsivuja, tietovarantoja ja yhteisiä hakuportaaleja (Finna, Europeana) ja kehitetään niihin pohjautuvia sovelluksia nykytaiteilijoiden ja heidän teostensa tunnettuuden edistämiseksi. Kansallisgalleria, Suomen museoliitto ja Suomen Taiteilijaseura vahvistavat yhteistyötä ja sopivat toimenpiteistä asian edistämiseksi.

Toimenpiteen vaikutus: Toimenpide lisää taiteilijoiden tunnettuutta.

16) Pyritään löytämään ratkaisu Suomen museoliiton jäsenmuseoiden kokoelmissa olevien, tekijänoikeudella suojattujen taideteosten / kuvataiteen teosten välittämiseksi yleisölle avoimessa tietoverkossa (internet). Tarkoituksena on kuvataiteen ja nykytaiteilijoiden tunnettuuden lisääminen. OKM, Suomen museoliitto ja Kuvasto valmistelevat asiaa.

Toimenpiteen vaikutus: Toimenpide vahvistaa museoiden asemaa kokoelmataiteen esille tuojana, lisää taiteen käyttöä ja taiteilijoiden tunnettuutta sekä parantaa taiteilijoiden ansaintamahdollisuuksia.

**Liite 1. Näyttelypalkkioita selvittäneen työryhmän suositukset museoille ja muille näyttelyn järjestäjille sekä taiteilijoille huomioonotettavaksi näyttelyihin liittyvistä asioista sovit-
taessa.**

Gallerianäyttelyissä näitä suosituksia voidaan noudattaa soveltuvin osin.

Johdanto

Museoiden ja muiden näyttelyn järjestäjien ja taiteilijoiden välisissä sopimuksissa tulee ottaa huomioon, että näyttelyt poikkeavat olennaisesti toisistaan. Näin ollen ei voida luoda mallisopimusta, jota sovellettaisiin kaikissa tilanteissa. Työryhmä onkin päättänyt esittämään eräänlaisen tarkastuslistan niistä seikoista, joita sekä näyttelyjärjestäjien että taiteilijoiden tulisi ottaa huomioon sopiessaan näyttelyyn osallistumisesta. Lähtökohtaisesti sopimuksia tehtäessä tulisi miettiä vastausta seuraaviin kysymyksiin: ”Mitä, missä, milloin ja miten?”

Retrospektiivisissä ja muissa yhden taiteilijan näyttelyissä on kysymys yhden taiteilijan laajemmasta teoskokonaisuudesta. Suurissa ryhmänäyttelyissä taiteilijoita on monilukuinen joukko, mutta näyttelyyn sisällytetään harvempi, joskus yksittäinen teos kultakin taiteilijalta. Erityyppisiin näyttelyihin voi sisältyä myös taiteilijan paikan päällä toteuttamia installaatioita, jotka vaativat aivan omat sopimusmääräyksensä koskien muun muassa vastuun jakoa teoksen toteuttamiseen vaadittavasta materiaalista, työvoimasta ja mahdollisista alihankkijoista. Joskus näyttely on laaja tilapäinen ja tilasidonnainen kokonaisuus, joka toteutetaan taiteilijan suunnitelmien pohjalta. Myös taiteen eri muodot vaativat erilaista sopimusoikeudellista lähestymistä. Audiovisuaaliset tai on-line teokset eroavat objektisidonnaisista teoksista, kuten maalauksista ja veistoksista muun muassa teokseen sisältyvien tekijänoikeuksien osalta. Käytännössä kaikki museon ja taiteilijoiden väliset sopimukset vaativat yksilöllistä soveltamista vaikkakin useat asiat toistuvat sopimuksissa erilaisissa muodoissaan. Tällöin aikaisemmat sopimukset toimivat muistilistan tapaisina sopimus pohjina.

Työryhmän lähtökohtana on, ettei taiteilijalle saisi aiheutua kustannuksia näyttelyyn osallistumisesta, vaan että näyttelyn järjestäjä kattaisi näyttelykustannukset ja taiteilijan näyttelyyn liittyvät kulut. Näyttelykorvauksen lisäksi järjestäjä ja taiteilija voivat sopia korvauksesta taiteilijan näyttelyn yhteydessä tekemästä työstä ja muista näyttelyyn osallistumisesta aiheutuvista kustannuksista.

Sopimusta laadittaessa tulee miettiä kunkin sovittavan asiakokonaisuuden kohdalla seuraavaa kahta vastuunjakoa:

- 1 Vastaako tehtävästä näyttelyjärjestäjä vai taiteilija?
- 2 Vastaako sopimuksessa määritellystä kustannuksesta näyttelyjärjestäjä vai taiteilija?

Sopimusta laadittaessa tulee seuraavat asiakokonaisuudet käydä läpi:

- Sopimuksen osapuolet ja yhteystiedot
  - Näyttelyn järjestäjä
  - Taiteilija
- Sopimuksen kohde
  - Näyttelyn kuvaus
  - Teokset, joilla taiteilija osallistuu

- Korvaukset, palkkiot ja kustannukset
  - Näyttelykorvaus
    - Näyttelykorvaus perustuu tekijänoikeuslain 2 §:ään. Korvauksesta voidaan sopia, mutta se noudattaa Kuvaston taiteilija-asiakkaiden osalta Kuvasto ry:n hinnastoa. Korvaus maksetaan Kuvasto ry:n asiakkaille järjestön kautta, muille taiteilijoille suoraan.
    - Taiteilija ilmoittaa näyttelyjärjestäjälle hyvissä ajoin näyttelystä sovittaessa, hallinnoiko hän itse näyttämisoikeuksiaan vai onko hallinnointi Kuvasto ry:llä asiakkuuden perusteella.
  - Taiteilijan työ näyttelyyn liittyen (taiteilijapalkio)
    - Sovitaan Taiteilijan tehtävistä näyttelyyn liittyen. Näitä voivat olla muun muassa suunnittelutoimenpiteet, näyttelyn tai teosten ripustaminen tai pystyttäminen ja purkaminen, näyttelyssä paikalla oleminen, näyttelyn oheisohjelmaan osallistuminen ja jälkityöt.
    - Sovitaan tehtävistä maksettavan palkkion suuruus tai peruste.
  - Kuljetukset
    - Sovitaan siitä, kumpi osapuolista vastaa kuljetuksista ja sen kustannuksista näyttelypaikkaan ja takaisin teoksen lähtöpaikkaan.
    - Sovitaan teoksen pakkaamisesta ja pakkausmateriaaleista.
  - Vakuutukset ja muut mahdolliset kulut
    - Teosten vakuutusarvoista sovitaan yhteisesti. Sovitaan siitä, kumman osapuolen vastuulle kuuluu vakuutusten ottaminen. Kummankin osapuolen on syytä tutustua vakuutuksen ehtoihin.
  - Kulukorvaukset
    - Sovitaan mahdolliset korvaukset matkoista, majoituksesta ja päivärahoista. Tässä yhteydessä on hyvä muistaa verohallinnon rajat verottomille korvauksille.
  - Teoksen tuotantokustannukset
    - Näyttelyn järjestäjän tilatessa uuden teoksen näyttelyä varten, voidaan sopia sen tuottamiskuluista. Omistusoikeudesta ja tekijänoikeuksista on tarpeen sopia.
  - Tilassa toteutettavat teokset
    - Tilassa toteutettava teos saattaa vaatia erityisiä välineitä tai materiaaleja tai rakenteita jne.
  - Teoksen tiedot
    - Näyttelyjärjestäjän ja taiteilijan tulisi sopia taiteilijan tai hänen yhteyshenkilönsä yhteystietojen luovuttamisesta, jos teos on myynnissä.
- Tekijänoikeudet
  - Oikeuksista sovitaan taiteilijan tai Kuvaston kanssa. Kuvaston asiakkaat voi tarkistaa osoitteessa <http://kuvasto.fi/taiteilijaluettelo/> Kuvasto myöntää kuvataiteen teosten käyttölupia laajasti eri yhteyksissä.

- Jos teokset sisältävät kolmansille osapuolille kuuluvia oikeuksia, niistä tulee sopia. Tämä koskee erityisesti audiovisuaalisia teoksia, joihin on voitu yhdistää musiikkia ja muuta suojattua aineistoa.
- Sosiaalinen media: Kuvataiteilijan oikeudet ovat tekijänoikeuslain nojalla voimassa myös sosiaalisen median alustoilla tapahtuvan teosten käytön osalta. Facebook, twitter, instagram yms. sisältävät sopimusmääräyksen tekijänoikeuksista. Yleisissä ehdoissa teoksen käyttöoikeus siirtyy ko. palveluntarjoajan rinnakkaisoikeudeksi. Näyttelyn järjestäjän ja taiteilijan/ Kuvaston on sovittava oikeudesta välittää teos sosiaalisen median alustoilla.
- Viestintä ja markkinointi
  - Näytteille pantavan taideteoksen saa tekijänoikeuslain nojalla ilman taiteilijan lupaa ja ilman korvausta kuvata näyttelyä koskevaa tiedotusta varten.
  - Digitaalisen median osalta tulee ottaa huomioon yllä mainitut palveluntarjoajien omat ehdot, joiden noudattamiseen sitoutuu lataamalla aineistoa niiden alustoille. Sosiaalisen median käytöstä on syytä siis sopia oikeudenhaltijoiden kanssa.
- Viivästys
  - Liittyykö sopimukseen jokin viivästysseuraamus jonkin asian myöhästymisen johdosta. Seuraamuksen suuruus.
- Sopimuksen voimassaolo
  - Voimassaoloaika riippuu siitä, sovitaanko muustakin kuin pelkästä näyttelystä.
- Määräajat ja -päivät
  - Kunkin edellä mainitun sopimuskohdan osalta tulee selvittää liittyykö siihen jokin määräaika, jota tulee noudattaa. Tällaisia ovat esim. teosten toimitus ja palautus, rahan liikkumisen ajankohta.
  - Määräpäivät tulisi määrittää tai ainakin sopia sovittavaksi myöhemmin, jos ne liittyvät edellä mainittuihin sopimuskohtiin.
- Muita huomioitavia asioita
  - Irtisanominen ja purkaminen
  - Sopimuksen muuttaminen
    - Tehdään kirjallisesti
  - Riitojenratkaisu

Liite 2.

Rensujeff, Kaija, erityissuunnittelija Taiteen edistämiskeskus (2015):

Kuvataiteilijoiden, kuvataiteen monialaisten, valokuvataiteilijoiden ja mediataiteilijoiden tulotaso ja tulonmuodostus 2000-luvulla¹

Taiteilijoiden asema työmarkkinoilla oli vuonna 2010 entistä epävakampi ja taiteilijat toimivat taiteilija-ammateissaan useissa erilaisissa asemissa vuoden mittaan. Työelämä oli muuttunut entistä sirpaleisemmaksi, sillä työmarkkina-asemista epävakaimmat olivat yleistyneet 2000-luvun aikana. Vapaiden taiteilijoiden osuuden kasvu ja taiteelliseen työhön liittyvän työn (opetustyö ym.) osuuden lasku ennakoivat muun muassa huonoa sosi-aali- ja eläketurvaa suurelle joukolle taiteilijoita².

Tyypillisimmillään taiteilijat tekevät vuoden mittaan useaa työtä, sillä vain alle 40 prosenttia taiteilijoista teki yhden vuoden aikana ainoastaan taiteellista työtä. Moniammatillisuuteen liittyvät muutokset osoittautuivat vähäisiksi 2000-luvulla. Lähes 40 prosenttia kaikista taiteilijoista (kaikki taiteenalat) piti taiteellista työtä tärkeimpänä toimeentulolähteenään, kuvataiteilijoista kuitenkin alle 20 prosenttia ja valokuvataiteilijoista vain 6 prosenttia. Kuvataiteilijoiden tärkeimpänä toimeentulolähteenä olivat erilaiset tulonsiirrot eli eläkkeet, työttömyysturva, vanhempainraha, opintotuet ja muut vastaavat (noin 30 %). Toiseksi tärkeimpänä toimeentulolähteenä kuvataiteilijoilla olivat seuraavat kolme: taiteellinen työ, apurahat ja taiteellista työtä sivuava työ (noin 20 % kukin). Kaikkien taiteilijoiden (kaikki taiteenalat) työurat olivat pidentyneet, sillä vuoteen 2000 verrattuna (noin 50 %) entistä useampi yli 64-vuotias taiteilija toimi vuonna 2010 edelleen taiteilija-ammattissaan (80 %).

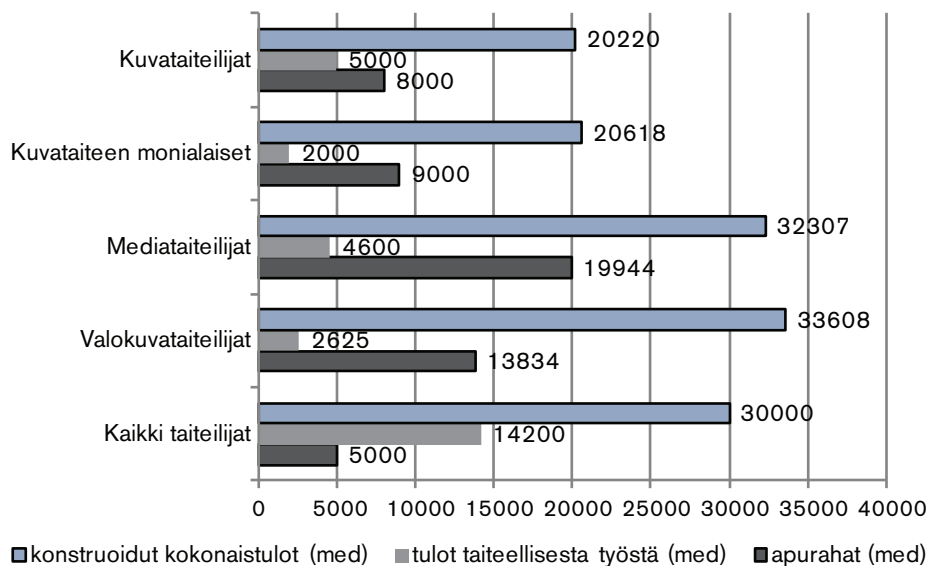
Visuaalisilla aloilla toimivien taiteilijoiden³ tulotaso

Tulotasoltaan visuaalisten alojen taiteilijat sijoittuvat tulohierarkiassa sekä vähiten että eniten ansaitseviin, kun kaikki veronalaiset tulot ja apurahat lasketaan yhteen konstruoiduksi kokonaistuloksi. Huomattavaa on kuitenkin se, että sekä kuvataiteilijoiden että kuvataiteen monialaisten tulotaso on erittäin matala. Merkittävää koko taiteilijakuntaan verrattaessa on se, että kaikilla visuaalisen alan taiteilijoilla tulot taiteellisesta työstä ovat erittäin pienet. Valokuvataiteilijoiden ja mediataiteilijoiden korkeampi konstruoidujen kokonaistulojen taso selittyy sillä, että tulot taidetta sivuvasta ja muusta työstä sekä apurahat ovat näillä taiteenaloilla suhteellisen korkeat ja niitä saa iso osuus taiteenaloilla toimivista. (Kuvio 1.)

¹ Tiedot perustuvat Taiteilijan asema 2010 -raporttiin (Rensujeff 2014) sekä Taiteilijan asema 2010 -aineistoon (julkaisematon osa).

² Kuvataiteilijoiden lukumäärä on noussut Suomessa taiteilijajärjestöjen jäsenmäärien perusteella lähes kolmanneksella 2000-luvulla. Valokuvataiteilijoiden lukumäärän kasvu on ollut tätäkin voimakkaampi. Mediataiteilijoiden lukumäärän arvioiminen on hankalampaa, sillä he ovat enimmäkseen monialaisia ja taiteilijajärjestöjäsenyyksiä heillä voi olla useita myös sellaisissa järjestöissä, joihin kuuluu muitakin kuin mediataiteilijoita.

³ Kuvataiteilijat ovat taidemaalareita, kuvanveistäjiä, taidegraafikoita. Kuvataiteen monialaiset toimivat sekä edellä mainituilla aloilla että valokuvataiteilijoina, mediataiteilijoina, ympäristötaiteilijoina tai performanssi- ja esitystaiteilijoina. Visuaalisilla aloilla toimivia ovat myös valokuvataiteilijat ja mediataiteilijat.

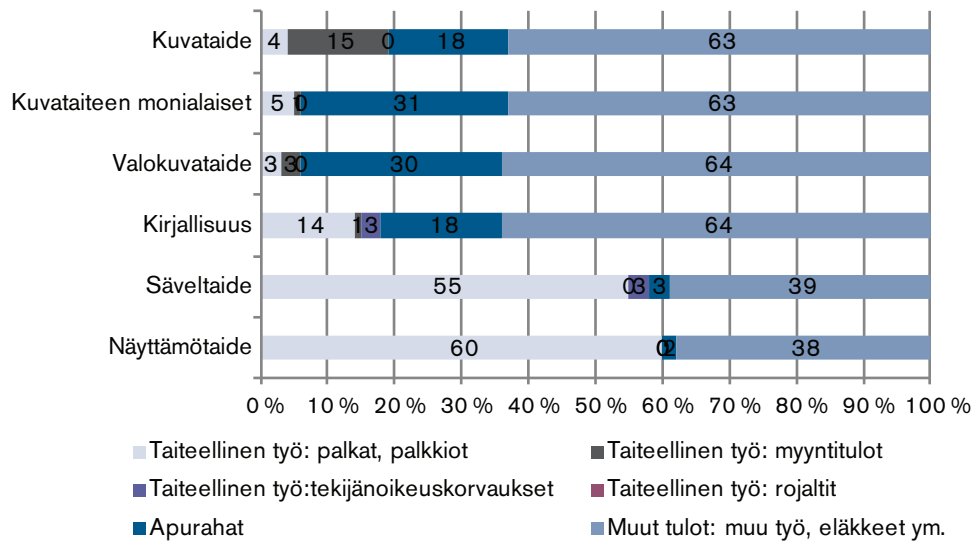
Kuvio 1. Visuaalisten alojen taiteilijoiden ja kaikkien taiteilijoiden tulotaso (konstruoidut kokonaistulot, tulot taiteellisesta työstä (veronalaiset), apurahat) euroina

Visuaalisilla aloilla toimivien taiteilijoiden tärkein toimeentulolähde

Kuvataiteen eri ammateissa on hyvin tyyppillistä toimia ns. vapaana taiteilijana eli taiteilija työskentelee ilman työsuhdetta ja ilman toimeksiantoja. Vapaana taiteilijana toimimisen edellytyksenä on yleensä (työskentely)apurahan saaminen. Kuvataiteen monialaisista ja valokuvataiteilijoista lähes kolmannes piti apurahaa tärkeimpänä toimeentulolähteenään, ja perinteisiä kuvataideammattajeja edustavistakin 18 prosenttia piti apurahaa tärkeimpänä. (Kuvio 2.)

Perinteisillä kuvataiteen aloilla toimivilla taiteilijoilla (kuviossa: kuvataide) oli Taiteilijan asema-aineiston perusteella jonkin verran taiteen myyntituloja, mikä osoittaa sen, että tällä kuvataiteen osa-alueella taidemarkkinoilla oli jonkin verran myös kysyntää. Kuvataiteilijoista 15 prosenttia piti myyntituloja tärkeimpänä toimeentulolähteenään. Sen sijaan kuvataiteen monialaisilla (1 %) ja valokuvataiteilijoilla (3 %) myyntitulojen osuus tärkeimpänä toimeentulolähteenä oli vain muutaman prosentin luokkaa. (Kuvio 2.)

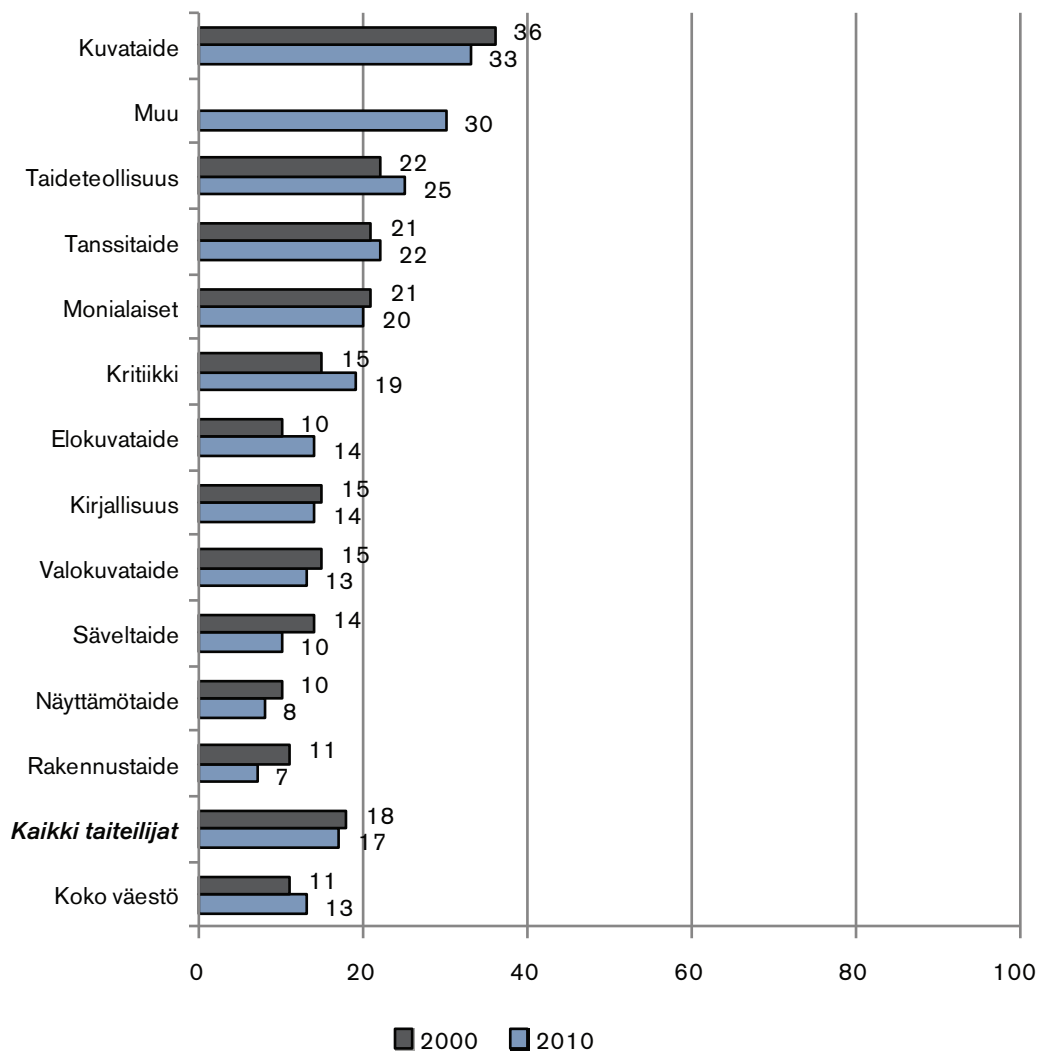
Muiden taiteellisen työhön liittyvien tulokategorioiden merkitys kuvataideammattajeissa toimiville osoittautui melko erittäin pieniksi. Tekijänoikeustulojen, rojaltien ja palkkojen/palkkioiden (taiteellisesta työstä) saaminen kuvataiteen alalla toimivien keskuudessa on erittäin vähäistä. Muiden tulojen (muut työt, eläkkeet, työttömyyspäivärahat ym.) osuus sen sijaan on merkittävää. Kuvataiteilijoiden työurat ovat usein pitkiä, joten eläkkeiden merkitys toimeentulolähteenä on merkittävä. Muiden tulonsiirtojen merkitys on tärkeä myös nuoremmille kuvataiteilijoille, esimerkiksi opinnot ovat usein päällekkäisiä ja opintotuen tarve pitkäaikaista. (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Tärkeimmät toimeentulolähteet (taiteellinen työ, apurahat, muut tulot) taiteenaloittain (%)

Pienituloiset kuvataiteilijat

Tilastokeskuksen mukaan pienituloisuuden raja oli 14 741 euroa kulutusyksikköä kohden vuonna 2010 ja 11 470 euroa vuonna 2000. Toisin sanoen yhden hengen taloudessa asuva oli pienituloinen vuonna 2010, jos hänen tulonsa olivat alle 1 228 euroa kuukaudessa. Pienituloiseksi lasketaan henkilöt, joiden kotitalouden tulot olivat pienemmät kuin 60 prosenttia koko väestön kotitalouden yhteenlaskettujen tulojen mediaanista. Koska taiteilijoiden osalta käytettävissä ei ole kaikkien kotitalouteen kuuluvien tulotietoja, kuvio 3 perustuu heidän osaltaan oletukseen yhden hengen taloudesta. Tämän oletuksen perusteella kaiken kaikkiaan 17 prosenttia taiteilijoista (kaikki taiteenalat) luokiteltaisiin pienituloisiksi. Osuus on lähes sama kuin vuonna 2000. Koko väestön osalta pienituloisten osuus oli 13 prosenttia vuonna 2010 ja 11 prosenttia vuonna 2000. Kuvataiteilijoiden osalta tilanne oli huomattavasti huonompi, sillä kolmannes kuvataiteilijoista oli tämän määritelmän mukaan pienituloisia. Tilanne on jatkunut lähes samanlaisen koko 2000-luvun ja näyttää olevan rakenteellinen ongelma. On oletettavaa tulomuodostukseen nähden, että tulotasoon vaikuttavana tekijänä merkittävin on taiteilija-apurahan taso. (Kuvio 3.)

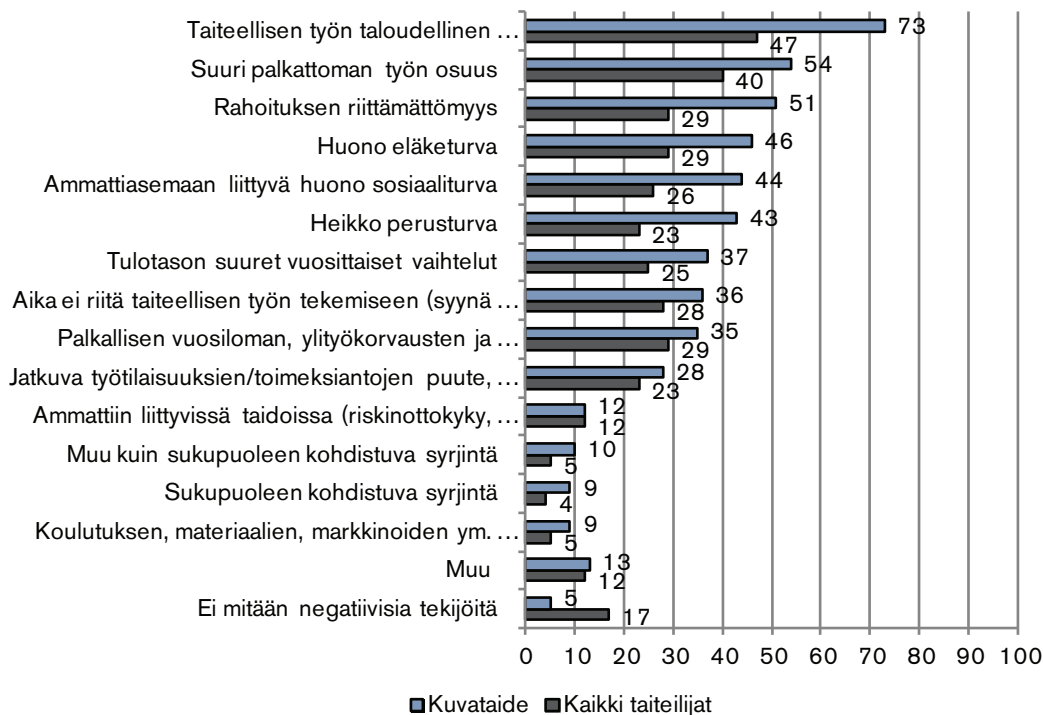

Kuvio 3. Pienituloisten taiteilijoiden osuus (%) taiteenaloittain vuosina 2000 ja 2010
Jakaumat painotettu. Lähde koko väestön osalta Tulonjakotilasto, Tilastokeskus.

Kuvataiteilijat ja palkaton työ

Kuvataiteilijoiden oletetaan usein tekevän työtä ilman palkkaa. Se tulee erittäin hyvin ilmi tarkasteltaessa taiteilijoiden ammatilliseen uraan liittyviä negatiivisia tekijöitä. Sen lisäksi, että kuvataiteilijoiden taiteellinen työ osoittautui enimmäkseen taloudellisesti kannattamattomaksi, siihen sisältyy huomattavan usein myös palkatonta työtä. Muilla taiteenaloilla toimiviin taiteilijoihin verrattuna, kuvataiteilijat ovat uransa aikana kohdanneet merkittävästi enemmän erilaisia uraan liittyviä negatiivisia tekijöitä. (Kuvio 4.)

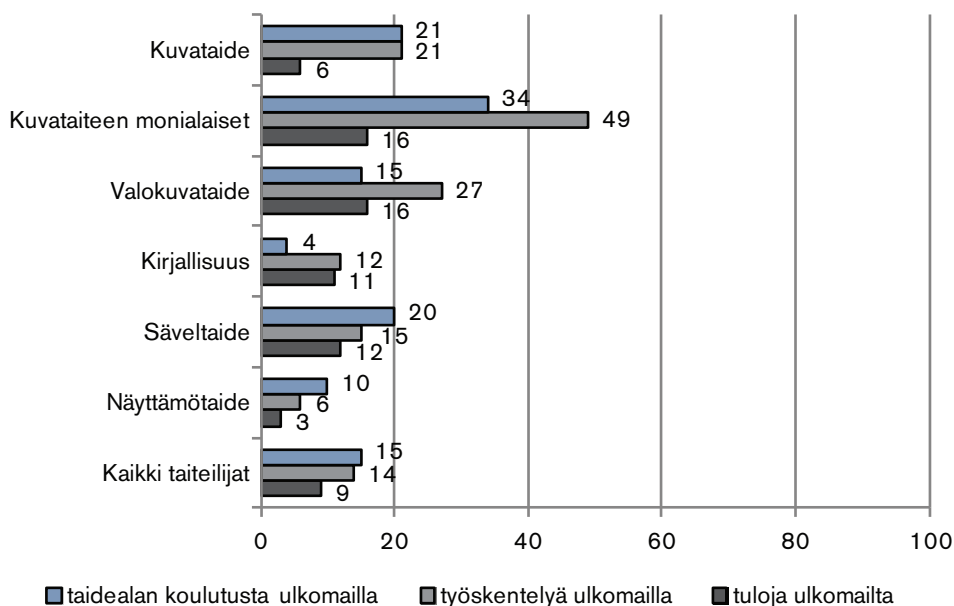

Kuvio 4. Negatiivisia tekijöitä ammatillisella uralla, case: kuvataide

Visuaalisilla aloilla toimivien liikkuvuus

Visuaalisen alan taiteilijat osoittautuivat muilla aloilla toimivia taiteilijoita ”kansainvälisemmiksi”. Erityisesti kuvataiteen monialaiset olivat muita taiteilijoita useammin opiskelleet taidealaa ja työskennelleet ulkomailla. Myös ulkomailta saatuja tuloja oli kuvataiteen monialaisilla ja valokuvataiteilijoilla useammin kuin muilla aloilla toimivilla taiteilijoilla, mikä viittaa erityisesti näyttelytoimintaan. Nämä seikat viittaavat siihen, että pieniä kotimarkkinoita yritetään laajentaa hankkimalla koulutusta ulkomailta sekä työskentelemällä ulkomailla että osallistumalla näyttelytoimintaan myös Suomen ulkopuolella. (Kuvio 5.)

Kuvio 5. Visuaalisten alojen, kirjallisuuden, säveltaiteen ja näyttämötaiteen aloilla toimivien taiteilijoiden sekä kaikkien taiteilijoiden (%) toiminta ulkomailla

Visuaalisilla aloilla toimivien taiteilijoiden profiilit

Visuaalisilla aloilla toimivat taiteilijat (kuvataide, kuvataiteen monialaiset, valokuvataiteilijat) osoittautuivat olevan muuta taiteilijakuntaa useammin naisia, apurahansaajia, vapaita taiteilijoita ja osittain myös pienituloisia (valokuvataiteilijoita lukuun ottamatta). Tulot taiteellisesta työstä (veronalaiset) ovat kaikilla visuaalisilla aloilla merkittävästi matalammat kuin muilla aloilla toimivilla taiteilijoilla. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Visuaalisilla aloilla toimivien taiteilijoiden ja kaikkien taiteilijoiden profiilit

	Kuvataide	Kuvataiteen monialaiset	Valokuvataide	Kaikki taiteilijat
nainen/mies	68 % / 32 %	70 % / 30 %	51 % / 49 %	54 % / 46 %
ikä (ka.)	50 v.	43 v.	43 v.	49 v.
pääkaupunkiseutu	43 %	69 %	70 %	50 %
taidealan korkein koulutus	50 %	43 %	70 %	49 %
työttömyysjaksoja	32 %	27 %	10 %	19 %
apurahan saajia	46 %	68 %	78 %	32 %
työmarkkina-asema (vuoden aikana, päällekkäisyyksiä)				
o palkansaaja	3 %	3 %	8 %	25 %
o vapaa taiteilija	84 %	81 %	65 %	36 %
o yrittäjä	11 %	26 %	35 %	21 %
o freelancer	6 %	16 %	14 %	29 %
moniammatillisuus				
o vain taiteellista työtä	37 %	32 %	3 %	39 %
o taiteelliseen työhön liittyvää työtä	50 %	67 %	89 %	44 %
o muuta työtä	18 %	7 %	20 %	21 %
veronalaiset tulot				
o mediaani	16 000 €	12 000 €	19 130 €	27 500 €
o keskiarvo	19 878 €	15 924 €	24 945 €	30 633 €
apurahat				
o mediaani	8 000 €	9 000 €	13 834 €	5 000 €
o keskiarvo	9 509 €	12 654 €	13 358 €	8 481 €
konstruoitu kokonaistulo				
o mediaani	20 220 €	20 618 €	33 608 €	30 000 €
o keskiarvo	23 784 €	23 921 €	34 242 €	32 822 €
tulot taiteellisesta työstä (veronalaiset)				
o mediaani	5 000 €	2 000 €	2 625 €	14 200 €
o keskiarvo	8 509 €	5 062 €	6 649 €	21 186 €
taiteellisen työn tulojen osuus veronalaisista tuloista (pl. apurahat)	31 %	17 %	14 %	52 %

Liite 3. Selvitysten kyselylomakkeet (Suomen museoliiton, Suomen Taiteilijaseuran ja Ornamon sekä Galleristit ry:n selvitykset)

a) Suomen museoliiton kyselylomake on osoitteessa
<https://www.lyyti.fi/questions/686e70ed3c>

b) Suomen Taiteilijaseuran ja Ornamon kysely taiteilijoille liittyen taidenäyttelyiden sopimus- ja korvauskäytäntöihin (kysely toteutettiin verkkokyselynä)

c) Galleristit ry:n kysely

Hyvä taiteilija,

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettaman näyttelypalkkiota pohtivan työryhmän pyynnöstä Teollisuustaitteen liitto Ornamo ja Suomen Taiteilijaseura selvittävät taiteilijoiden työtehtäviä sekä kokemuksia neuvottelu- ja korvauskäytännöistä taidenäyttelyihin liittyen.

Kysely koskee Suomessa pidettyjä museonäyttelyitä. Vain kyselyn viidennessä osiossa kysymykset koskevat gallerianäyttelyitä. Kiinnitäthän siis huomiota kumpaa (museo/galleria) kukin kysymys koskee, ja siihen että vastaat kysymyksiin vain Suomessa pidettyjen näyttelyiden osalta. Kyselyn lopussa on avoin vastauskenttä, jossa voit avata ja tarkentaa vastauksiasi kaikkiin lomakkeen kysymyksiin ja/tai kommentoida vapaasti kyselyn teemoja sekä kertoa kokemuksistasi ulkomaisissa näyttelyissä.

Kysely on täysin anonyymi ja tulokset käsitellään luottamuksellisesti. Kyselyyn vastaaminen kestää noin 15 minuuttia. Siirry kyselyssä eteenpäin ainoastaan hiiren avulla, älä käytä näppäimistön enter- tai eteen/taakse-toimintoja.

Kyselyyn voi vastata 23.8.2015 asti.

Kiitos, että olet mukana vaikuttamassa!

Lue opetus- ja kulttuuriministeriön lehdistötiedote työryhmästä:

<http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2015/03/korvauskaytanto.html?lang=fi>

PERUSTIEDOT

1. Syntymävuosi

2. Sukupuoli

3. Nykyinen asuinpaikka

Pääkaupunkiseutu

Etelä-Suomi

Itä-Suomi

Keski-Suomi

Länsi-Suomi

Pohjois-Suomi

Asun ulkomailla

4. Koulutus. Jos sinulla on useampi tutkinto, valitse korkein suoritettu koulutustaso.

- Perusasteen tutkinto (kansa-, keski- ja peruskoulu)
- Keskiasteen tutkinto (ylioppilas, ammatillinen perustutkinto)
- Alempi korkeakoulututkinto (Ammattikorkeakoulu, muu alempi korkeakoulututkinto)
- Ylempi korkeakoulututkinto (maisteritutkinto, muu vastaava tutkinto)
- Tutkijakoulutus (tohtorin ja lisensiaatin tutkinto)
- Muu, mikä?

5. Kuinka monta vuotta olet toiminut ammattitaiteilijana?

- alle vuoden
- 1-5
- 6-10
- 11-15
- 16-20
- yli 20

6. Oletko jäsen jossain seuraavista taiteilijajärjestöistä? Voit valita useita vaihtoehtoja (esim. Ornamo + Taiteilijat O)

- Ornamo
- Keraamikot
- TEXO
- Taiteilijat O
- Muu ry
- Suomen Kuvanveistäjäliitto
- Suomen Taidegraafikot
- Taidemaalariiliitto
- Valokuvataiteilijoiden liitto
- Olen kokelasjäsen jossain edellämainitussa
- Ei, en ole

7. Kuinka merkittäviä seuraavat tulonlähteet sinulle ovat?

	Hyvin merkittävä	Jokseenkin merkittävä	Vähäisesti merkittävä	Ei lainkaan merkittävä
Taiteellinen työ	☐	☐	☐	☐
Taiteelliseen työhön liittyvä liittyvä työ	☐	☐	☐	☐
Tutkimus- ja opetustehtävät	☐	☐	☐	☐
Tulot muusta, ei-taiteellisesta työstä	☐	☐	☐	☐
Eläke / opintotuki / muu tuki	☐	☐	☐	☐

8. Kuinka moneen taidenäyttelyyn olet osallistunut viimeisen kolmen vuoden aikana?

- Yksityisnäyttely
- Ryhmänäyttely 2-3 osallistujaa
- Ryhmänäyttely 4-8 osallistujaa
- Ryhmänäyttely 9-20 osallistujaa

9. Taiteellista työtä tehdessäsi (esim. museonäyttely), mikä on yleisin työn tekemisen muotosi?

- Toimin verokortilla
- Toimin osuuskunnan kautta
- Olen yrittäjä

10. Jos olet yrittäjä, mikä seuraavista kuvaa parhaiten tilannettasi?

	Kyllä	Ei	En osaa sanoa
Toimin yksityisenä elinkeinoharjoittajana toiminimellä ja minulla on y-tunnus	☐	☐	☐
Toimin yksityisenä ammatinharjoittajana, ilman y-tunnusta	☐	☐	☐
Toimin yhtiömuodossa (esim. osakeyhtiö, kommandiittiyhtiö)	☐	☐	☐
Toimin freelancer-verokortilla	☐	☐	☐
Minä olen / yritykseni on ennakkoperintärekisterissä	☐	☐	☐
Minä olen / yritykseni on alv-velvollinen	☐	☐	☐

OSALLISTUMINEN MUSEONÄYTTELYYN LIITTYVIIN TEHTÄVIIN

11. Kuinka usein olet osallistunut seuraaviin työtehtäviin museonäyttelyn yhteydessä?

	Aina	Usein	Joskus	Vain kerran	Ei koskaan
Näyttelyhaku					
Museonäyttelyyn hakeminen	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Näyttelykonseptin tarjoaminen museolle	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Näyttelyyn valmistautuminen					
Teoksen valokuvaaminen	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Teoksen tai oman taiteellisen työn kirjallinen esittely	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Yhteydenpito kuraattoriin / näyttelyn suunnittelijaan	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Museonäyttelyä valmistelevat kokoukset	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Ripustussuunnitelman tekoon osallistuminen	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Vakuutus ja kuljetus					
Teoksen vakuuttaminen kuljetuksen ajaksi	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Teoksen vakuuttaminen museonäyttelyn ajaksi	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Teoksen valmistelu kuljetukseen	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Teoksen lastaaminen	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Teoskuljetuksen purkaminen näyttelytilassa	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Tullijärjestelyt (jos teokset on tuotu Suomeen ulkomailta)	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Näyttelyn rakennus ja purku					
Ripustuksen valmistelu kohteessa	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Teoksen ripustaminen	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Museonäyttelyn muiden taiteilijoiden teosten ripustaminen	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Museonäyttelyn purkaminen	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n
Teosten paluukuljetuksen järjestäminen	J:n	J:n	J:n	J:n	J:n

Tiedotus ja markkinointi

Kutsukorttien laatiminen	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Osallistuminen lehdistötiedotteen kirjoittamiseen	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Museonäyttelyn esittely medialle	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Museonäyttelyn markkinoinnin suunnitteluun osallistuminen	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Museonäyttelyn markkinoinnin toteuttaminen	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Tekstin kirjoittaminen näyttelyjulkaisuun	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Muu näyttelyyn ja sen oheisohjelmaan liittyvä työ					
Museonäyttelyn avajaisiin osallistuminen	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Museonäyttelyn oheisohjelman osallistuminen	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Museonäyttelyssä opastaminen	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Museonäyttelyn valvominen	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn
Matkustaminen paikan päälle museonäyttelyyn toiselle paikkakunnalle	Jn	Jn	Jn	Jn	Jn

13. Jos vastasit kyllä johonkin edellisen kysymyksen vaihtoehdoista, voit halutessasi tarkentaa alle, missä museossa korvaus maksettiin.

14. Jos sinulle on maksettu museonäyttelystä taiteilijapalkkio, tarkentaisitko minkä suuruinen palkkio on ollut?

15. Oletko joutunut kieltäytymään museonäyttelystä, koska sinulla ei ole ollut varaa?

Kyllä

Ei

16. Onko osallistumisesi näyttelyyn joskus peruuntunut, koska museonäyttely on peruutettu tai sitä on muutettu taloudellisista syistä?

Kyllä

Ei

17. Kuinka merkittävä tulonlähde museonäyttelyihin osallistuminen on ollut sinulle?

- Hyvin merkittävä
- Jokseenkin merkittävä
- Vähäisesti merkittävä
- Ei lainkaan merkittävä
- En osaa sanoa
- Vaihtelee näyttelystä toiseen

18. Kuinka merkittävä rooli museonäyttelyihin osallistumisella on ollut sinulle taiteellisen urasi kehityksen kannalta?

- Hyvin merkittävä
- Jokseenkin merkittävä
- Vähäisesti merkittävä
- Ei lainkaan merkittävä
- En osaa sanoa
- Vaihtelee näyttelystä toiseen

MUSEONÄYTTELY JA NEUVOTTELU

19. Sopimus

	Aina	Usein	Joskus	Vain kerran	Ei koskaan
Oletko tehnyt kirjallisen sopimuksen museonäyttelyyn osallistumisesta?	☐	☐	☐	☐	☐
Onko kirjallisessa sopimuksessa sovittu seuraavista museonäyttelyyn liittyvistä vastuista?					
Taiteilijapalkkio	☐	☐	☐	☐	☐
Teosten kuljetus	☐	☐	☐	☐	☐
Vakuutukset	☐	☐	☐	☐	☐
Näyttelytekniikka	☐	☐	☐	☐	☐
Matkakulut	☐	☐	☐	☐	☐
Materiaalikulut ja muut tuotantokulut	☐	☐	☐	☐	☐
Tekijänoikeuksista	☐	☐	☐	☐	☐

Oletko museon neuvottelutilanteessa vaatinut sitä palkkiota/korvausta, minkä haluaisit seuraavien tekijöiden suhteen?

Taiteilijapalkkio	☐	☐	☐	☐	☐
Tuotantokulut	☐	☐	☐	☐	☐
Kulukorvaukset (esimerkiksi vakuutus, matkakulut)	☐	☐	☐	☐	☐
Muu näyttelyyn eteen tehtävä työ (ripustus, oheisohjelma)	☐	☐	☐	☐	☐
Tekijänoikeuksista	☐	☐	☐	☐	☐

20. Arvioi valmiuksiasi ja taitojasi museonäyttelyä koskevaa sopimusneuvottelua varten

- Hyvät taidot
- Tyydyttävät taidot
- Heikot taidot
- En osaa sanoa

GALLERIANÄYTTELYT

Seuraavaksi siirrytään gallerioita koskevaan osioon. Huomaathan, että tämä osio koskee siis vain gallerianäyttelyitä.

21. Kuinka moneen gallerianäyttelyyn olet osallistunut (arvio):

- Yksityisnäyttely
- Ryhmänäyttely

22. Oletko joutunut jättämään gallerianäyttelyn pitämättä, koska sinulla ei ole ollut varaa?

- Kyllä, useasti
- Kyllä, muutaman kerran
- Kyllä, vain kerran
- Ei
- En osaa sanoa

23. Ovatko gallerianäyttelyidesi tuotot...

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
Olleet suuremmat kuin kulut	☐	☐	☐	☐	☐
Olleet pienemmät kuin kulut	☐	☐	☐	☐	☐
Olleet yhtä suuret kuin kulut	☐	☐	☐	☐	☐
Tuotot vaihtelevat näyttelystä toiseen	☐	☐	☐	☐	☐

24. Kuinka merkittävä tulonlähde gallerianäyttelyiden pitäminen on ollut sinulle?

- Hyvin merkittävä
- Jokseenkin merkittävä
- Vähäisesti merkittävä
- Ei lainkaan merkittävä
- En osaa sanoa
- Vaihtelee näyttelystä toiseen

25. Kuinka merkittävä rooli gallerianäyttelyiden pitämisellä on ollut sinulle taiteellisen urasi kehityksen kannalta?

- Hyvin merkittävä
- Jokseenkin merkittävä
- Vähäisesti merkittävä
- Ei lainkaan merkittävä
- En osaa sanoa
- Vaihtelee näyttelystä toiseen

26. Mainitse kolme asiaa, joita erityisesti toivoisit kehitettävän liittyen gallerioiden toimintaan

KERRO KOKEMUKSISTASI VAPAASTI

27. Kerro kokemuksistasi vapaasti kyselyn teemaan liittyen.

Esimerkiksi:

- Mitkä taloudelliset syyt ovat estäneet museo/gallerianäyttelyyn osallistumisen?
- Minkälaisia kokemuksia sinulla on näyttelyiden sopimus- ja palkkiokäytännöistä ulkomailta?
- Miten se, jos et ole saanut korvausta näyttelyistä, on vaikuttanut elämääsi laajemmin?
- Voit myös antaa kehitysehdotuksia ja terveisiä ministeriön näyttelypalkkioita pohtivalle työryhmälle sekä Suomen Taiteilijaseuralle ja Ornamolle.

Galleristit ry:n kysely: GALLERIOIDEN TALOUDELLINEN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Kartoitus Suomen gallerioiden rahoituspohjista ja kustannusmalleista tehdään Opetus- ja kulttuuriministeriön taidenäyttelyiden järjestämiseen liittyvien sopimus- ja korvauskäytäntöjen kehittämishanketta varten (ks. saatekirje).

- Vastaukset jäävät vain Galleristit ry:n haltuun, kyselyn kautta saatu tieto esitetään eteenpäin työryhmälle koosteena siten, että siitä ei voi tunnistaa yksittäistä galleriaa.
- Jos koette, että johonkin kohtaan vastaaminen on mahdotonta esim. liikesalaisuuksien vuoksi, voitte jättää sen väliin.
- Voitte jatkaa vastauksia kyselyn loppuun, jos ne eivät mahdu varattuun tilaan.
- Voitte vastata sähköpostilla: hannele.nyman@helsingintaiteilijaseura.fi (lähettäjä tiedot tai tiedot kyselyvastauksista eivät mene eteenpäin) tai kirjeitse, jolloin lähettäjä tieto jää jo tässä vaiheessa pois (Hannele Nyman, Galleria Katariina, Kalevankatu 16, 00100 Helsinki).
- Lähetä vastauksesi perjantaihin 14.8.2015 mennessä.

1. Gallerian toimintamalli

- yksityinen yritys
- järjestön/liiton ylläpitämä
- muu taiteilijavetoinen (esim. osuuskunta, kokeileva projekti jne.)
- kaupungin/kunnan ylläpitämä
- valtion ylläpitämä
- muu, mikä? _____

2. Kuinka monta näyttelyä järjestätte vuosittain? Kuinka moni taiteilija on mukana näyttelyissä yhteensä?

3. Laaditaanko näyttelystä kirjallinen sopimus gallerian ja taiteilijan välille?

- Kyllä
- Ei

Onko se mielestänne riittävän kattava?

- Kyllä
- Ei

Miten kehittäisitte sopimuskäytäntöä gallerioiden näkökulmasta?

---

4. Mihin gallerian rahoitus perustuu? Voitte vastata alla olevan jaottelun mukaisesti tai omalla vapaamuotoisella vastauksella siten kuin katsotte voivanne asian ilmaista.

- olemassa oleva raha
- myyntiprovisiot
- apurahat
- lahjoitukset
- sponsorit
- näyttelyvuokrat
- muut, mitkä? _____

Mikä on eri rahoituslähteiden prosentuaalinen osuus? _____

Riskisuhde? _____

5. Mikä vaihtoehdoista kuvaa parhaiten galleriaa:

- galleria perii taiteilijalta vuokran ja myyntiprovision
  - vuokran määrä (vaihtelee ko/millä perusteella?) _____
  - _____
  - provision määrä (vaihtelee ko/millä perusteella?) _____
  - _____
- galleria ei peri vuokraa, mutta perii provision
  - vuokran määrä (vaihtelee ko/millä perusteella?) _____
  - _____
- galleria ei peri vuokraa eikä provisiota
  - miten toiminta rahoitetaan? _____
  - _____
  - _____

6. Kustannusten jakautuminen gallerian ja taiteilijan kesken näyttelyssä

- mitkä kulut maksaa galleria?

- kuljetukset
- vakuutukset
- matkakulut
- tekninen laitteisto

- kuvien käyttö
  - teosten tuotantomateriaali
  - viestintä
  - markkinointi ja myynti
  - tilan vuokra ja muut kulut kuten sähkö, netti, puhelin
  - valvonta
  - henkilökunnan palkkakulut
  - oheistapahtumat
  - muuta, mitä? _____
-

- mitkä kulut maksaa taiteilija?

- kuljetukset
  - vakuutukset
  - matkakulut
  - tekninen laitteisto
  - kuvien käyttö
  - teosten tuotantomateriaali
  - viestintä
  - markkinointi ja myynti
  - tilan vuokra ja muut kulut kuten sähkö, netti, puhelin
  - valvonta
  - henkilökunnan palkkakulut
  - oheistapahtumat
  - muuta, mitä? _____
-

- muita rahoituksen lähteitä? _____

- vaihteleeeko kustannusten jako vai onko se aina sama? _____

7.

a. Maksetaanko taiteilijalle ns. näyttelykorvausta?

- Kyllä
  - Kuvastolle
  - suoraan taiteilijalle
  - vaihtelee
- Ei

b. Maksetaanko taiteilijalle palkkiota työsuorituksista?

Kyllä

Ei

- jos kyllä, millä perusteella? _____

c. Maksetaanko taiteilijalle näyttelyä varten tehtyjen teosten tuotantoon liittyviä kuluja?

Kyllä

Ei

- jos kyllä, mitä kuluja? _____

d. Jos vastasit kyllä johonkin kohdista a-c, niin miten korvaukset rahoitetaan? _____

8. Miten mahdollinen näyttelykorvauksen maksaminen vaikuttaisi toimintaanne? Mistä rahat tähän otettaisiin?

---

9. Lisäselvityksiä/Muuta

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-389-7 (PDF)

ISSN-L 11799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)